

Beniczky Lajos 1848–49-es szabadságharcban
szerzett hadi érdemei a szlovák népfelkelésektől a
losonci rajtaütésig

Lajos Beniczky's military merits in the Hungarian Revolution of 1848–49
from the Slovak Uprising to the raid on Losonc

Jelige: Beniczky Lajos

A kézirat lezárásának időpontja: 2014. június 20.

Tartalom

Bevezető	1
1. Beniczky útja Losoncig	3
2. Beniczky a hős	10
2.1. A losonci császári csapatok	10
2.2. A magyar különítmény	12
2.3. A rajtaütés	14
2.4. Császári jelentések és következmények	17
3. Beniczky a poltron	20
3.1. Magyar csapatok	20
3.2. A védők	22
3.3. A támadás	22
Befejezés.....	25
A dolgozatban előforduló településnevek jegyzéke.....	27
Mellékletek	28
1. Beniczky-portrék	28
2. A kiállítandó 15–31. honvéd zászlóaljok kiegészítési körzete.....	29
3. A 15. honvéd zászlóalj módosított zászlaja	30
4. Hadműveletek a főhadszíntéren 1848. december 1– 1849. február 27.....	31
5. Hadműveletek a tavaszi hadjárat főhadszínterén 1849.február 27–május 21.	32
6. Losonc térképe a Második Katonai Felmérés alapján	33
7. A losonci rajtaütés vázlata (a 6. sz. melléklet térképére vetítve)	34
Jelmagyarázat (7. sz. melléklethez):.....	35
8. Eperjes térképe a Második Katonai Felmérés alapján*	36
Irodalomjegyzék.....	37

ABSZRAKT

A pályamunka Beniczky Lajos bányavidéki kormánybiztos és honvéd alezredes katonai pályafutását mutatja be a szabadságharc kitörésétől az 1849. március 24-i losonci rajtaütésig. A két részre osztható dolgozat első fele Beniczky szlovák felkelők és az északról betörő császári seregek elleni harcai köré összpontosul, érintőlegesen taglalva kormánybiztosi és rendfenntartó intézkedéseit. Bár az egyes hadmozdulatokat és csatákat elszigetelten elemezve hadászati eredményei felemásnak tekinthetők, összességében oroszlánrészre volt Felső-Magyarország nyugati és középső megyéinek megóvásában. Több zászlóaljat, szabad- és vadászcsapatot is felszerelt, hadrendbe állította a vidék elavult ágyúit, megszervezte a helyi nemzetőrséget. Sikerrel nyomta el a szlovák vezérek (Štúr, Hurban, Hodža, Bloudek) lázításait és rakta rendbe a bányakitermelést. A munka második fele a losonci ütközetet mutatja be részletesen, számszerűsítve mind a császári, mind a magyar fél seregét, felvázolva a helyszínt, a hadmozdulatokat és az összecsapás következményeit. Beniczky különítménye Görgey Artúr VII. hadtestéből lett kialakítva Miskolcon, 1849. március 16-án. Később ez képezte a Görgey Árminhoz hasonló feladattal megbízott felső-magyarországi száguldó egységek alapját, amely még az oroszok ellen is folytatott gerillaharcot. A megközelítőleg 500 fős különítmény március 24-én észrevétlenül közelítette meg Losoncot és sikeresen meglepte az osztrákokat. A huszárok rohama és az ágyúk tüze ellehetetlenítette a császári csapatok rendezését, akik jelentős veszteségeket szenvedve kivonultak a városból. Almásy Károly császári ezredes úgy vélte, Beniczky egy egész hadtesttel rendelkezik, de legalábbis annak egy előőrse, így a megmaradt seregével visszavonult Balassagyarmatra. Később Windisch-Grätznek tett jelentéseiben is több ezres hadról számolt be, félrevezetve ezzel a tábornagyot, aki egy teljes hadosztályt küldött Vácra oldalvédnek, gyengítve ezzel a magyar főerőkkel szembekerülő seregét; így hozzájárulva a tavaszi hadjárat kezdeti sikereihez.

KULCSSZAVAK: Beniczky Lajos, kormánybiztos, bányavidék, losonci rajtaütés, eperjesi rajtaütés

ABSTRAKT

This study is dealing with the political and military career of Lajos Beniczky, commissioner of the mining towns in Upper Hungary and honvéd major (later colonel) in the Hungarian army. The first half of the paper is analysing the fight against the Slovak rebels and Austrian forces invading Upper Hungary from the Czech territories (Simunich, Götz, and Hurban). Generally Beniczky successfully protected the mining districts from the attacking forces with the help other leaders and commissioners in Upper Hungary. He managed to organise several infantry and artillery divisions in the mining district which, despite of their lack of experience and proper equipment, fought heroically in the battles in Northern Hungary. The second part of the work is focusing on the surprise attack of Beniczky's forces on Losonc (24th March 1849). The detachment of 500 infantry men, one squadron hussars and two six pounds infantry cannons silently approached the city and successfully surprised the unorganised Austrian forces. The well-equipped and trained forces of the imperial army suffered significant losses and withdrew from the city. Due to the misleading reports of the leader of the Austrian forces in Losonc (Carl v. Almásy) field marshal Windisch-Grätz had to separate his army, which significantly facilitated the initial successes of the Hungarian Spring Campaign. The paper is based on wide archive materials and published primary sources completed by German, Slovak and Hungarian literature. The lack of specific literature shows the deficient processing of the topic. The complete military and politics analysis of the guerrilla warfare and Beniczky's life exceeds the limits of this work, but it can be a base for similar further researches.

KEYWORDS: Lajos Beniczky, Losonc, Carl v. Almásy, 15th battalion

*„... én katona nem vagyok, de megmutatom, hogy kelyen
hegyek között háborút viselni b...m a pánszlávoknak lelkit,
reájok kell rohanni és nem félni.”*

Beniczky Lajos önmagáról¹

Bevezető

Beniczky Lajos teljhatalmú bányavidéki kormánybiztos és honvéd alezredes korának egyik példaértékű portyázó vezére volt. Élete minden mozzanata Felső-Magyarországhoz kötötte: felvidéki nemesi család sarja, német és szlovák neveltetésű, Besztercebányára és Selmecebányára járt középiskolába (egyiket sem fejezte be), a bányászat és jog iránt érdeklődött. A magyar nyelvet később tanulta meg, de tökéletesen sosem bírta. Zólyomban volt alispán, a bányavidéken kormánybiztos és csapataival is rendre itt tevékenykedett. Ezen felül szolgált közvetlen Görgei alatt, megvitatta a szabadságharc nagy problémáit Kossuthtal, bírálta Dembinszkit és kiterjedten elemezte a szlovák felkelés kudarcának okait. Harcolt az orosz intervenciós erők ellen s békekövetként megfordult a cári táborban

A szabadságharcban betöltött szerepének tükrében Beniczkyt meglehetősen mostohán kezeli a kurrens történetírás. Bár neve szinte mindegyik számottevő, a korszakkal foglalkozó had- és politikatörténeti műben megjelenik, átfogó kép nyújtásával egyik sem próbálkozik. Az első és mindmáig egyetlen monográfia jellegű munka az 1924-ben Steier Lajos által írt és szerkesztett forráskiadvány, melynek magját Beniczky korabeli és később osztrák fogságban írt visszaemlékezései és jelentései képezik.² Steier a tisztázott és közölt források mellett feldolgozta szinte a teljes életútját. Beniczky osztrák fogságban írt visszaemlékezéseit, ahogyan arra Steier is utal, alapos kritikával kell értelmezni, ugyanis míg az 1848-49-es jelentései és levelei lendületes és mindig szolgálatkész katonai vezető és kormánybiztos képét festik elénk, a későbbiekben igyekezett a szabadságharc ügyéért véghezvitt tetteit degradálni.

A szakirodalmon kívül neve minduntalan feltűnik a korabeli sajtóban, vezérek levelezéseiben, katonai és kémszolgálati jelentésekben. Midőn a bányavidék hosszasan a

¹ Beniczky levele Kossuthnak. 1848. szeptember 23. A levelet közli Waldapfler Eszter: *A forradalom és szabadságharc levelestára*. II. kötet. OSZK–Közüktatásügyi Kiadóvállalat, Budapest, 1952. 91.

² Steier Lajos: Beniczky Lajos bányavidéki kormánybiztos és honvédezredes visszaemlékezései... Magyar Történelmi Társulat, Budapest, 1924.

„magyar ügy” egyik jelentős hadszíntere volt, s a szabadságharc másfél évében e vidék szorosan összefonódott Beniczky személyével. Mind a politikai, mind a katonai legfelsőbb körök ismerték és (javarészt) elismerően szóltak róla. Ugyanakkor e forrásokat sem fogadhatjuk el mindig teljes bizonyossággal, mivel hol pontatlan információk birtokában, hol a politikai széljárás miatt, kiváló haditettei feledésbe merültek, esetleges hibái pedig felnagyítottak.³

Beniczky életútjának teljes feltárása messzemenően meghaladná jelen munka kereteit, így az elkövetkezendő oldalak csupán az 1849. március 24-i losonci rajtaütés szakszerű felvezetésére és bemutatására, valamint az azt megelőző egy év vázlatos, Beniczkyt is érintő katonai eseményeinek taglalására szorítkoznak. Korabeli levéltári és kiadott forrásokra (emlékiratok, levelezések gyűjteménye, Országos Honvédelmi Bizottmány (OHB) és vezérkari jelentések) támaszkodva érintőlegesen megjelennek benne 1848 első felének nemzetiségi és munkásmozgalmi, a bányavidék védelmének megszervezése az év szeptemberében, valamint a szlovák felkelők és császári csapatok betörései (1848. szeptember–1849. január). Görgei felső-magyarországi menetelése (1849. január) után a losonci ütközet több forrásból nyert pontos létszámadatai, csapatmozgásai és következményei következnek, majd szintén csak vázlatosan az eperjesi rajtaütés és visszavonulás eseménytörténetének leírásával igyekszik teljes képet mutatni Beniczky önálló parancsnokként való tevékenységéről. A dolgozat előfutára egy összetettebb, több portyázó vezér katonai karrierjét és a korabeli gerilla-hadviselést feldolgozó kutatásnak.

A losonci rajtaütést és a 15. honvédszászlóalj történetét bemutató fejezetek nagyban támaszkodnak Villecz Boldizsár honvédszászados Villecz János által rendezett és kiadott elbeszéléseire.⁴ Néhol talán a szakmaiságon túlhaladó mértékben vannak jelen a tőle származó idézetek, ami mellett indoklásul ama nem elhanyagolható tény hozható fel, hogy a 15-ösök 3 századának élén szinte mindig ott volt az első sorban a megalakulásuktól kezdve Világosig. Ezen felül műve rendkívül olvasmányos és bemutatja a honvédelet oly aspektusait is, melyeket a hivatalos iratokból és a fővezérek visszaemlékezéseiből nem ismerhetünk meg. Természetesen, ahogyan minden történelmi forrást, az ő közlését is fenntartással kell kezelnünk, hisz néhol már romantikus

³ Nagyszerű példa erre losonci rajtaütés (1849. március 24.) és az eperjesi események (1849. április 7–10.) kontrasztja a vezérkar jelentéseiben. A jelentések bibliográfiai adatait l. az egyes rajtaütések elemzésénél.

⁴ Villecz János: *Egy sárosvármegyei honvéd naplója*. Kosch Árpád Könyvnyomtató-intézet, Eperjes, 1898.

regényekbe illő fordulatokba viszi el az egyébként mindennapi történéseket. Ezen felül a rajtaütés rekonstruálására segítségül hívtam az osztrák ezredek ezredtörténeteit, melyekkel pontosabban megállapíthatóak a császári egységek összetétele és létszámadatai. A nevek és rangok felkutatása és ellenőrzése a szakirodalom mellett korabeli sematizmusok és jelentések alapján történt.

Bár a kutatási fázisában kiemelt figyelmet szenteltem a szlovák nyelvű irodalmak és forrásközlések vizsgálatára, érdemleges modern szintézis hiányában az egyetlen felhasznált mű Daniel Rapant *Slovenské povstanie v roku 1848-1849* (A szlovák felkelés 1848-1849-ben – a szerző szabad fordítása) című rendkívül terjedelmes munkája volt.

1. Beniczky útja Losoncig

Katonai pályáját megelőzően Beniczky Zólyom megye alispánjaként majd a megye miniszteri biztosaként, 1848 májustól pedig az alsó-magyarországi bányavárosok (Zólyom, Hont és Bars megyék) biztosaként tevékenykedett.⁵ Sikerrel fojtotta el a szociális és nemzetiségi lázongásokat, melyeket a felső-magyarországi szlovák értelmiség egy szűk rétege szított. A helyi bányászok már március közepén követelésekkel álltak a megyei és bányavárosi vezetőségek elé, hogy nekik bérkiegészítést és különféle szociális juttatásokat szolgáltatassanak. Április végén és májusban viszont, a liptószentmiklósi szlovák nagygyűlés és a prágai pánszláv kongresszus árnyékában, a felső-magyarországi bányamunkások egyre képtelenebb igényekkel fordultak a megyei és bányavárosi vezetés felé, melyek nem teljesítése már nyílt felkeléssel fenyegetett.⁶ Kossuth több alkalommal is erélyes fellépésre szólította fel a felső-magyarországi megyék biztosait, s ha szükségesnek találták, a főbb tisztviselőket akár saját szakállukra is felmenthették.⁷ Ugyanakkor 1848 őszeig semminemű katonaság

⁵ Április 26-tól május közepéig Géczy Péter királyi biztos helyetteseként. A levelezése alapján Géczy a főként a gazdasági életet vezette, míg Beniczky a pánszláv mozgalmakat igyekezett elcsendesíteni. Vö. Steier 1924, i.m. 34–35.; Bona Gábor: *Tábornokok és törzstisztek az 1848/49. évi szabadságharcban*. Heraldika, Budapest, 2000. 237.; Hermann Róbert: A kormánybiztosi rendszer 1848-1849-ben. In HK 1998/1. 28–76.; Rapant, Daniel: *Slovenské povstanie roku 1848-49*. SAV, Bratislava, 1937. I./2. 35. A kormánybiztosi rendszer kialakulására l. továbbá: Szöcs Sebestyén: *A kormánybiztosi intézmény kialakulása 1848-ban*. Akadémia Kiadó, Budapest, 1972.

⁶ Beniczky jelentéseit a szlovák mozgalmakról közli Rapant 1937, i. m. I./2. 29.

⁷ Pl. 406. Budapest, 1848 augusztus 19. Kossuth rendeletei Beniczky Lajos kormánybiztoshoz. Kossuth Lajos Összes Munkái XII. In *Kossuth Lajos összes munkái* (KLÖM) CD-ROM, Arcanum, Budapest.

nem volt a vidéken, így az elégedetlen tömegek egy-egy jól megszervezett akcióval könnyedén elsöpörhették volna a helyi kormányzati rendszert.

Szeptember folyamán kezdődött a bányavárosok és a környező megyék katonai védelmének megszervezése. Beniczky kormánybiztosi hatásköre ekkor már négy megyére terjedt ki – Hont, Bars, Zólyom és Turóc. Az immár OHB-tól kapott megbízatása arra is kitért, hogy szervezzen egy tartalék hadsereget a megjelölt megyékben.⁸ Szeptember 28-án kérte Kossuthtól és az OHB-tól az őrnagyi kinevezését arra hivatkozva, hogy így könnyebb neki a sereg megszervezése és vezérlése. Beniczky saját magáról így ír: „...én katona nem vagyok, de megmutatom, hogy kelljen hegyek között háborút viselni.”⁹ Annak ellenére, hogy már volt kinevezett nemzetőri őrnagy a vidéken Kürthy László személyében, Beniczky szintén megkapta a kívánt címet.

Javában folyt a védsereg összeállítása, amikor híre ment, hogy a Morvaországból kb. 200 főből álló szlovák önkéntes csapat Jozef Miroslav Hurban, Ludovít Štúr és Michal Miloslav Hodža vezérletével Miavánál betört az országba. Az innen továbbvonuló, immáron közel 1000 fős had szeptember 21-én már Berezó környékén próbálkozott a szlovákok fellázításával. Szeptember 22-re a felkelő had már közel 6000 főre duzzadt, ám hadi tapasztalat és kitartás híján így is meglehetősen csekély harcértékkel bírtak.¹⁰ Ugyanakkor ez vonatkozott a velük szemben Jeszenák János nyitrai főispán által szerveztet többségében szintén szlovák, de a magyar kormánynak engedelmeskedő nemzetőrökre is, így a felkelők viszonylag háborítatlanul mozoghattak és üthettek rajta pl. Ótúrán. Az egyhetes szlovák kalandnak Josef Knöhr császári tábornok vetett véget a frissen szervezett nemzetőrökkel és némi császári királyi sorgyalogsággal, valamint 400 Walmoden vértessel.¹¹ A Bécsből irányított szlovák vezetők a szétszéledt vagy fogságba esett hadat maguk mögött hagyva feladták a kísérletet és visszamentek a morva területekre.¹² Egy részüket viszont sikerült rendben visszavonultatni, akik később nemegyszer újra megjelentek az északi területeken.

⁸ Steier 1924, i.m. 45.

⁹ Uő. 46.; Bona Gábor nemzetőri őrnagyi kinevezését július 16-ra datálja. Bona 2000, i.m. 237.

¹⁰ A szlovák vezérek szerint a felkelők a császár jóvoltából „... fegyverrel és lőszerezet bőven ellátva...” érkeztek Bécsből. Levelüket közli Bánlaky József: *Magyarország 1848/49. évi függetlenségi harcának katonai története I.*, Márkus Samu Könyvnyomda, Budapest, 1897. 103–104.

¹¹ Knöhr október 6-án katonaságával kivonult az országból és beállt Jellasics seregébe. Vö. Bánlaky 1897, i.m. I. 102–104.

¹² Steier 1924, i.m. 54-55.

A régió első igazi katonai próbájára októberben került sor, amikor Balthasar Simunich császári tábornok betört a Felső-Magyarországra. Az első hírek a szervezkedésről október 8-án futottak be az OHB-hez Szepes megyéből.¹³ Október közepén Beniczky 1750 gyalogossal és 6 ágyúval rendelkezett, melyből csupán a 450 egykori császári királyi sorkatona és a frissen szervezett és felfegyverzett 300 Beniczky-vadász bírt némi harcértékkel. A többi helyi felkelők és nemzetőrök voltak javarészt rögtönzött szálfegyverekkel.

Csapatadatai október 20-án:¹⁴

- a) 2 század 33. (zólyomi) Gyulay gyalogezredből; 200 fő
- b) 2 század 34. (kassai) Vilmos porosz herceg gyalogezredből; 250 fő
- c) 2 század újonnan szervezett lövész (vadász); 300 fő
- d) Nemzetőrök; 1000 fő
- e) 6 lövegből álló üteg az alábbi eloszlásban: 2 db. 6 fontos, 2 db. 4 fontos, 2 db. 2 fontos

A bányavidék védelmére a sereget a turóci katlanba vezényelte, ez volt ugyanis a bányavárosok egyik kapuja. Sztrecsnó és Turócszentmárton között a szorosokban védelmi állást foglalt el. Biztosítván a hátában levő területeket és az esetleges rendezett visszavonulást, Zólyom, Bars és Hont megyékben ismét felkelést rendelt el.¹⁵

Mindeközben Simunich elérte Trencsént, ahonnan Marczibányi főispán a sietve összeszedett nemzetőrökkel Lipótvár felé vonult vissza.¹⁶ Az OHB az ellenállás vezérletével Ordódy Kálmán őrnagyot bízta meg, ki szintén Lipótvárban állomásozott.¹⁷ Október 25-én adták ki a parancsot az északi és északnyugati megyék főispánjainak a fennhatóságuk alatt levő nemzetőrség felfegyverzésére és azok Ordódy parancsnoksága alá vezénylésére.¹⁸ A Simunich 5000 főből és 12 ágyúból álló hadosztálya ellen bevethető lipótvári őrséget 3 század Porosz herceg (34.) gyalog és fél üteg ágyú alkotta, amelyek a budapesti és pozsonyi nemzetőrök 3 zászlóaljával és a már említett megyei felkelőkkel

¹³ KLÖM XII. i.m. 83. Budapest, 1848 október 10. A magyar országgyűlés Kossuth által fogalmazott nyilatkozata a bécsi birodalmi gyűléshez.

¹⁴ Eredeti német nyelvű visszaemlékezést közli Steier 1924, i.m. 234–248.

¹⁵ Steier 1924, i.m. 57–58.

¹⁶ Erődítmény a mai Újvároska várostól keletre néhány kilométerre található. A 17. század közepén épült Lipótvár korának egyik legkorszerűbb erődje volt, ám kedvezőtlen fekvése miatt nagy jelentőséget sosem tulajdonítottak neki. 1855-től várbörtönként szolgál a mai napig.

¹⁷ Bona 2000, i.m. 548.; Steier 1924, i.m. 60.

¹⁸ Marczibányi trencsényi, Ráday nógrádi, Géczy Péter honti és Justh József barsi főispánok. Steier 1924, i.m. 60.

és nemzetőrökkel egészültek volna ki. Marczibányiékhoz hasonlóan az OHB Beniczkyt is Simunich ellen rendelte (október 26.), ám ő Ordódy helyzetéről és terveiről semmit sem tudott, így csak késve indult a császári tábornok nyomába.¹⁹ Október 28-án a Simunich ellen vonuló, ekkor még csak 2000 népfelkelő és két század nyitrai nemzetőrrel megerősített lipótvári sereg (összesen szintén kb. 5000 fő) vereséget szenvedett Kosztolánynál és visszahúzódott a várba.²⁰ Simunich egész Nagyszombatig vonult, ám itt már értesült Guyon Richárd és Klapka György alezredek Pozsony felől közeledő, 10 ezer főt meghaladó hadáról. Mivel Ordódy seregének létszáma még a csata után is meghaladta az 1200 főt, továbbá Beniczky és 1150 fős katonasága társaságára is számíthatott, Simunich az országból való kivonulás mellett döntött. November 4-én még Guyon elérte az utóvédeket, ám jelentős kárt nem tudott tenni a császáriakban és Simunich sikerrel menekült meg az oly részletesen, ámde késve és vontatottan rendezett magyar harapófogóból.²¹

Beniczky már Simunich betörése során is jobban aggódott Hurbanék megmaradt csapatai miatt. Bár az általa jósolt, a császári támadással párhuzamos szlovák felkelés elmaradt, egyre sűrűbben szorgalmazta az OHB-nál egy jól szervezetett bányavidéki védsereg megalkotását. Szeptember 20-tól már mint teljhatalmú kormánybiztos kezdett egy bányavárosi honvédszászlóalj és üteg szervezésébe.²² A szlovák portyázókkal és a császári sorgyalogsággal történt csatározások tapasztalataiból kiindulva végérvényesen elvetendőnek tartotta a népfelkelő és nemzetőr gyalogságok szervezését. A vidék következő megméréttetése ellenében viszont nem őt, hanem egy másik felföldi, szintén teljhatalmú kormánybiztost, Balogh Jánost rendelték ki, aki viszont tüstént elkezdte szervezni a nemzetőrség felállítását.

Buzgó szlovák felkelőkből és kétkedő császári sorgyalogokból a felső-magyarországi megyéknek decemberben is kijutott. Már november végén terjengtek a hírek a morva határnál gyülekező szlovák csapatokról. Az első konkrét jelentést Marczibányi Antal tette december 4-én, ahol értesítette az OHB-t Hurban betörési szándékáról. A szlovák felbujtók már napokkal azelőtt járták a vidéket, beszédeket

¹⁹ Uo.

²⁰ Feltehetőleg Nagykosztolány Lipótvártól kb. 10 km-re északnyugatra.

²¹ Steier 1924, i.m. 554.; Bánlaky 1897, i.m. I. 102.

²² Öt megye volt az igazgatása alatt: Zólyom, Hont, Bars és Turóc, valamint a kinevezéssel frissen megkapott Árva.

intéztek, szórólapokat osztogattak.²³ Hurban és Karl Frischeisen császári alezredes seregével szemben Beniczky Zólyomban tartózkodó zászlóalját és két üteg ágyúját, Komáromból a teljes 17. zászlóaljat Horváth őrnagy parancsnoksága alatt, 200 honti önkéntest és Lipótvár biztonságosan mozdítható erőit rendelték ki Szilaveczy Ágoston alezredes, a nyitrai (2.) hadmegye parancsnokának vezérletével.²⁴

Beniczky november 27-én lemondott Árva megyei biztosságáról, ugyanis bányavidéki dolgai nem engedték az odautazást.²⁵ Madocsányi Pál árvai főispán lett a kormánybiztos is egyben. A védelmi és szervezési feladatokat az OHB és Beniczky szerint is kiválóan végezte, így nyugodt szívvel jelölték a posztra.²⁶ A többi megyében nem volt ekkora egyetértés a sokszor párhuzamosan működő kormánybiztosok, főispános és megyei hadparancsnokok között. A legfeszültebb helyzet Beniczky és Ruttkay István nemzetőr őrnagy és zólyomi alispán között alakult ki, aki Zólyom megyében szintén egy honvédzászlóalj szervezésébe kezdett Beniczkytól függetlenül és vele nem egyeztetve.²⁷ Ruttkay az általa szervezett honvédek 5 századával és négy besztercei ágyúval Trencsén felé vonult, ám december 3-án Csacán meglepték Frischeisen seregei és egészen Predmériig vonult vissza, feladva Zsolnát és a környező szorosokat is.²⁸ Csaca lett a szlovák és császári seregek működési központja, ha rövid időre is. Hurbanék azonban a hozzájuk fűzött reményeket nem váltották be, csupán elhanyagolható mennyiségű helyi szlovákot sikerült mozgósítani.²⁹ Erre Frischeisen is fel volt készülve, ugyanis Teschenből, ahová Hurbanék mintegy 150 szlovák önkéntessel érkeztek, sűrűn küldözgette a leveleket további csapatokért. Windisch-Grätz minduntalan nyugtatta, hogy az északi megyéket elérve ezrével csatlakoznak majd hozzájuk a helyiek.³⁰ A magyar seregek szerencséjére a betörő seregek vezérei meglehetősen óvatosan mozogtak és nem ütötték le a Ruttkay által feldobott labdát. Amennyiben ugyanis sikeresen megszállják Zsolnát és a többi környező stratégiai gócpontot, a határozott előrenyomulás láttán

²³ Marczibányi levele az OHB-hez 1848. december 4. Közli Steier 1924, i.m. 600.; Rapant 1956 III./1., i.m. 52–53.

²⁴ Steier 1924, i.m. 600–607.

²⁵ Rapant 1956 III./1., i.m. 102–103.

²⁶ Uő. 590–591.

²⁷ Ruttkay István 1849. augusztus 8-tól alezredes. A megyében toborzott zászlóalja később a 64. honvédzászlóalj sorszámmal kapja, a komáromi vár feladásáig ennek parancsnoka. Vö. Bona 2000, i.m. 606–607.

²⁸ Steier 1924, i.m. 80–83.

²⁹ Frischeisen hadoszlopban Hurban, Štúr és Bloudek tartott, míg Hodža Simunich seregéhez csatlakozott. Uő. 70–71.

³⁰ Uő. 76–84., Rapant 1954, i.m. III/2. 226–253.

feltehetőleg könnyebben megnyerhetők lettek volna a hegyvidéki szlovákok a „magyar szakadárak” elleni háborúra.

Ruttkay zászlóalját Querlonde Ferdinánd alezredes vette át, a nemzetőrök és vadászok új parancsnoka pedig Mikovényi őrnagy lett.³¹ Szilaveczy rendezte Ruttkay és Balogh visszavonuló seregét s Budatinnál védelmi állást vett fel. December 8-án 2538 gyalogossal (kb. fele löfegyverrel), 18 lovassal és hét ágyúval rendelkezett.³² Beniczky közel másfél ezres segélyhadából időben csupán hat ágyú 41 tüzérrel és 115 gyalogos érkezett meg, a maradék az ütközet után vonult fel. December 10-én, az összecsapás előestéjén Szilaveczy lemondott minden hivataláról és a védsereg vezérletéről, amit ismét Querlonde vett át.

A 11-i budatini ütközet két részben zajlott. A császári seregek dél körül érkeztek meg a Budatin alá. Tűz alá vették a Vág jobb partján felállított magyar (ezen felül szlovák, cseh, ruszin, német, olasz stb.) egységeket. Az ütközetet a kiszuca-i dombok mögött felállított osztrák röppentyűk süvítése nyitotta meg, amelyre jóval alacsonyabb röppályájú hat és négyfontos ágyúk nem tudtak érdemben válaszolni. A császári sorgyalogság felszerelési és tapasztalati fölényükön kívül a magaslat is nekik kedvezett, ráadásul lovasságukkal könnyedén Querlonde oldalába kerülhettek. A magyar had jobb szárnya idővel hátrálni kezdett, amit Beniczky is követett a ballal és a centrummal. A Vágon átkelve újból védelmi pozíciót vettek fel s immár Beniczky hatfontosai is eredményesen lőtték az ellenséges rakétaállványokat. Este hét órára az osztrák ütegek elhallgattak s Frischeisen egységei kezdetben Kiszucaújhelyre húzódtak vissza, majd az országból való kivonulás mellett döntöttek. Néhány magyar jelentés hajlamos győztes csataként hivatkozni a december 11-i budatini ütközetre, az igazsághoz hozzá tartozik, hogy Querlonde is jobbnak látta állásainak sietős áthelyezését Predmérre.³³ Bár a magyar egységek vezére Querlonde volt, Beniczkynek tagadhatatlan érdemei voltak szlovák betörés megakasztásában. Azon felül, hogy megszervezte a lövész és tüzér önkénteseket, kik – a nemzetőrök és felkelőkkel ellentétben – már sikerrel vették fel a harcot a tapasztaltabb és jól felszerelt ellenséggel szemben, fáradhatatlanul munkálkodott a szlovák agitátorok semlegesítésén. Főként neki köszönhető, hogy az északi megyék

³¹ Bona Gábor szerint Querlonde december 1-től alezredes és a 2. (nyitra–trencsényi) hadmegye parancsnoka, de Beniczky és a korabeli jelentések még december 10-én is „honvédmajor”-ként (honvédőrnagy) hivatkoznak rá. Beniczky visszaemlékezései... német eredeti, közli Steier 1924, i.m. 531. Bona 2000, i.m. 88 és 662.

³² Vö. Steier 1924, i.m. 83.

³³ Uő. 630.

hadjáratok által terhelt és szegénységben élő népe nem állt a bort, búzát és békességet ígérő Hurbanék zászlaja alá.³⁴

1849 januárjában az újabb offenzívát megtagadó Frischeisent Christian Götz tábornok váltotta a morva területeken gyülekező császári és szlovák felkelő hadak élén.³⁵ Az ellenük kirendelt magyar hadakkal (Horváth Pál nemzetőr őrnagy vezetése alatt) ismét Budatinnál ütköztek meg 1849. január 3-án. Horváthnak 2600 gyalogosa (ebből 900 teljes ruházatban és lőfegyverrel), egy hatfontos és kilenc háromfontos ágyúja volt.³⁶ Vele szembe Götz hadoszlopa 3 gyalogos zászlóaljából, fél lovas századból és 12 lövegből állt.³⁷ A magyar seregek nem állták a császári tüzérség tüzét és Strecsnó, valamint Rajec felé húzódtak vissza. Beniczky a vesztes Budatini csata hírére elrendelte a bányavidék környékén szétszórt erők koncentrációját. Az így összegyűlt 1600 embert és 14 ágyút ismét Horváth vezetése alatt a turcseki szoroshoz rendelte.³⁸

Götz betörését követően Beniczky és a bányavárosok meglehetősen nehéz helyzetbe kerültek, ugyanis nyugatról Simunich hadosztálya közelített, délről Görgeit üldöző Anton Csorich altábornagy tartott észak felé, a keleti megyékben pedig Franz Schlik altábornagy seregei fordulhattak bármikor nyugatra. Beniczky egy komplex védelmi tervet nyújtott be az OHB-nak, melyben a bányavidéket sáncokkal és védművekkel elkerítve egy hatalmas erőddé alakítaná. Ehhez 30 000 pengő forintot, 6000 embert és 24 ágyút kért.³⁹ A Honvédelmi Bizottmányt ekkorra már azonban, érhető módon, más ügyek foglalkoztatták, így a bányavidék a tavaszi hadjáratig mellékhadszíntérré vált. Beniczky csapataival csatlakozott a Léváról a bányavárosokon keresztül kelet felé vonuló feldunai (később VII.) hadtesthez. Görgei elővédjeként nagy érdemei voltak abban, hogy a VII. hadtest viszonylagos épségben megúszta hágókon, szorosokon és sűrű erdőkön való átvonulást.⁴⁰ Az igazsághoz tartozik, hogy ehhez a császáriak tétlensége is asszisztált. A hadtest árnyékában egy ideig Görgei és Kossuth közti közvetítőként működött, majd márciusban Losoncánál újra felvillantotta gerillaparancsnoki kvalitásait.⁴¹

³⁴ Steier 1924, i.m. 90-91.

³⁵ HL 1848 8/614. Beniczky Lajos a barsmegyei csendbizottmánynak, Beszterce 1849. január 11.

³⁶ Steier 1924, i.m. 97.

³⁷ Breit, 1897, i.m. I. 177.

³⁸ Steier 1924, i.m. 98.

³⁹ Ezen felül téli szállásra pénzt, biztosokat és utasításokat is kért. Steier 1924, i.m. 669.

⁴⁰ A híres stureci átkelésről bővebben I. Villecz, 1898, i.m. 18-20.; Steier 1924, i.m. 93-109.

⁴¹ Steier 1924, i.m. 99-110.

2. Beniczky a hős

1848 márciusában a császári főszereg a Duna-Tisza közén összpontosult, és ide tartott Kassa-Miskolc irányból Georg Ramberg altábornagy hadosztálya is. A Felvidéken gyakorlatilag nem maradt említésre méltó katonai erő, és Windischgrätz komolyan aggódott amiatt, hogy a Vác-Hatvan vonaltól északra lévő katonailag üres térséget kihasználva a magyar hadvezetés egy erőteljes csapással feltöri a komáromi ostromgyűrűt. Északi szárnyának, illetve a Komáromot zároló erőnek a biztosítására ezért egy erősebb különítmény összevonását határozta el Losonc térségében.

2.1. A losonci császári csapatok

Március végén két császári egységnek kellett egyesülnie Losoncon: a Ramberg hadosztályból kikülönített besztercebányai csoportnak, Almásy Károly ezredes vezetésével (Civalart-ulánusok, Paumgartten-gyalogság), illetve Karl Zaitsek alezredes parancsnoksága alatt egy teljes zászlóaljnak és egy röppentyűütegnak.⁴²

⁴² Zaitsek alezredest a 14. gyalogezredtől helyezték át a 13-hoz március 10-én. Vö.: Mandel, Friedrich: *Geschichte des K.u.K. infanterie-regiments Guidobald graf von Starhemberg nr. 13.* Krakau, 1892. 241–242.

A Losoncra bevonuló császári erők összetétele:⁴³

- I. 1 zlj. (13.) Wimpffen-gyalogság (Zaitsek alezredes parancsnoksága alatt) a következő tisztekkel:⁴⁴
 - a. 1. század Franz Zuccato fhdgy., Wimpffen és Tarocco hadnagyok,⁴⁵
 - b. 2. század Robert Franz Ehrenstein szds., Eduard v. Hittnern és Johannes Flechner hadnagyok,
 - c. 5. század Johann Pacher fhdgy., August v. Hittnern és Benetazzi hadnagyok,
 - d. 6. század Emanuel Nolziere szds., Eduard Kreulmayer és Rudolf Woworsky hadnagyok
- II. 2 század (21.) Paumgarten-gyalogság
- III. 1 osztály (1.) Civalart-ulánus
- IV. 1 röppentyűüteg

A harcokban ténylegesen csak egy század Wimpffen és a két század Paumgarten gyalogos, valamint a lovasság vett részt, ami összesen mintegy 600 főt tehetett ki. A 21. gyalogezred szerepe nem teljesen tisztázott, ugyanis a visszaemlékezések és jelentések csupán érintőlegesen, pontos létszámadatok nélkül említik őket, a hivatalos ezredtörténetük pedig nem értekezik a losonci eseményekről. A 13. gyalogezred története másfelől leírja, hogy Almásy ezredes az ulánusokon kívül két század 21-es gyalogságot is hozott magával Besztercéről.⁴⁶ A hadrendből kitűnik, hogy a Wimpffen-zászlóalj nem volt teljes értékű, mivel csupán négy százada volt a rendes hat helyett, így a paumgartenekkel összevonva alkothatott volna egy bevethető zászlóaljat. Ezen felül a századok létszáma is meglehetősen alacsony volt: átlag 80 fő körül.⁴⁷

⁴³ Vö. HL 1848-49 18/357a Besztercebányai állomásparancsnokság jelentése a főhadparancsnokságnak, Besztercebánya, 1849. március 25.; HL 1848-49 21/317. Die beiden Streifkorps der magyarischen Hauptarmee. I. Streifkorps des Majoren Ludvig Beniczky. Bayer József 1849. április 13.

⁴⁴ Vö. Mandel 1892, i.m. 241–242.

⁴⁵ Minden bizonnyal a Wimpffen névadó család tagja, pontos személyét nem sikerült beazonosítani.

⁴⁶ A jelentésekben szereplő, kaszinó épületét megszálló gyalogosok lehettek a Paumgarten ezredből. Vö. HL 1848-49 21/317. i.m.; Villecz 1898, i.m. 35–36.; Bánlaky szerint a kaszinó épületében levő századot Zuccato fhdgy. vezette. Vö. Bánlaky 1897, i.m. 29–35. A 21. gyalogezred ezredtörténete: Hödl, Rudolf v.: *Geschichte des k.u.k. Infanterieregiments Nr. 21. Auf immerwährende Zeiten*. Gideon Freiherr von Loudon, Temesvár, 1906. A 13. gyalogezredre l. Mandel 1892, i.m. 240–245.

⁴⁷ Vö. Wellenborn, Carl Fischer v.: *Graf Civalart-Uhlanen in den Jahren 1848 und 1849. Ein Beitrag zur Geschichte des k. u. k. Uhlanen-Regimentes Erzherzog Otto Nr. 1*. Verlag von L. W. Seidel & Sohn, k. u. k. Hof-Buchhändler, Wien, 1897. 127.

A fent említett vezéreken kívül a jelentések név szerint említik még: Anton von Jivichich és Anton Schuster lovaskapitányokat, Hoffmann és Schreiter főhadnagyokat, valamint a foglyul ejtett Eduard Inkey őrnagyot.⁴⁸ A Wimpffen (13.) gyalogezred javarészt olasz legénységű (központjuk Padua), míg a 21. gyalogezredben a csehek voltak többségben (Chrudim központtal).⁴⁹

2.2. A magyar különítmény

Görgei március 16-án a miskolci táborban döntött egy felvidéki különítmény létrehozásáról, mely északról fedezné a hadteste felvonulását az ott működő kisebb létszámú császári csapatok háborgatása ellen. A 18-án elindult szabadcsapatok elsődleges célja a Kassa környékén hátramaradt szlovák felkelő és császári csapatok kiűzése volt.⁵⁰

Beniczky parancsnoksága alatt a következő alakulatok gyűltek össze:⁵¹

- a. 15. (pozsonyi) honvédzászlóalj három százada (3-400 gyalogos); a fél zászlóalj parancsnoka Záborszky Imre százados, századparancsnokok Tomka és Galaszay Antal főhadnagyok, valamint Villecz Boldizsár százados (Villecz március 23-tól a szabadságoló Záborszkytól átveszi a 3 század irányítását)
- b. két század Beniczky-vadász (Herskovits Jakab százados vezénylete alatt)
- c. egy szakasz huszár (feltehetőleg a 10. Vilmos és a 12. Nádor huszárezredekéből keverten, kb. 32-36 fő, Jánossy József hadnagy alatt)⁵²
- d. a pozsonyi üteg két hatfontos ágyújával

A csapat már nemzetiségi megoszlása is egy külön fejezetet érdemelne, ugyanis a 15. hzlj. Pozsonyban toborzott újoncai java része magyarul nem vagy csak alig tudó szlovák volt, a Vilmos-huszárok jelentős hányada pedig szintén szlovák, valamint ruszin volt,

⁴⁸ Die Reiter-Regimenter der k. k. österreichischen Armee. III. Band. Die Uhlanen. F. B. Geitler's Verlagsbuchhandlung, Wien, 1863. 39–40.;

⁴⁹ *Militär-Schematismus des österreichischen Kaiserthumes*. k.k. H.S.D., Wien, 1848. 126. és 145–147.

⁵⁰ Görgey Artúr: *Életem és működésem Magyarországon 1848-ban és 1849-ben*. I. Európa, Budapest, 1988. 436.

⁵¹ Uo.; Breit 1897, i.m. II. 20., Asbóth Lajos: *Asbóth Lajos emlékiratai az 1848-iki és 1849-iki magyarországi hadjáratból*. Heckenast, Budapest, 1862. I. 114., Steier 1924, i.m. 300., id. Görgey István: *1848 és 1849-ből: Élmények és benyomások* II. Franklin-társulat, Budapest, 1888. 86. és 144. Villecz 1898, i.m. 32–33. ; Waquant, Anatole v.: *Die ungarische Donau-Armee 1848/49*. Schlesische Buchdruckerei, Breslau, 1900. 365.

⁵² *Militär-Schematismus ...* 1848 i.m. 341.

nem beszélve Beniczky többnyire német és szlovák önkéntesekből alakított szepesi vadászairól. Mindemellett a két pozsonyi ágyút egy cseh származású, anyanyelvén kívül csupán németül tudó tüzértiszt vezényelte.

A 15. hzlj. másik fele (4 század) a szabadságharc végéig Komáromban szolgált és példásan helytállt az erőd környéki harcokban.⁵³ Az 57. zászlóaljjal együtt részt vettek Klapka 1849. augusztus 3-i kitörésében. Klapka jelentésében a következőket írja: „... a 15-ik és 57-ik z-aljak, melyek rendíthetetlen vitézséggel és hősiességgel rohmozták meg a csémi sáncokat, azokat az ellenséges kartács-zápor ellenére dicsőségesen be is vették, zászlójuk az érdem j el 3-ik osztályával díszesíttetik, és mind a két z-aljnak a veres sapka hordása megengedtetik.”⁵⁴ A Beniczky alá rendelt 3 század ugyan részt vett az 1848 végi és 1849 eleji szlovák felkelések és császári betörések ellen vívott küzdelmekben, érdemleges harci tapasztalatra (és felszerelésre) azonban nem tettek szert.

Villecz Boldizsár honvédszázados a következőképp jellemezte az összegyűlt hadat: „[...] menetelés közben a kórházakból összeszedtünk harminczkét lábadozó huszárt; egy hadnagy is akadt köztük, ki természetesen vezére lett e tarka csapatnak, a melyben két egyforma egyenruha nem volt; kék mente, zöld mente, fehér csákó, piros csákó váltakoztak össze-vissza, az ember azt hihette volna, hogy egy mutatványcsapat az összes magyar lovasság egyenruházatának bemutatására. Az én [Villecz] embereim pedig még mindig hasonítottak egy martalócz csapathoz, mint a büszke honvédsereg egy híres zászlóaljához. Czipőjük már volt, de lőni még mindig nem tudtak; a harczászatból pedig annyit sejtettek, a mennyit más csapatoktól ellestek.[...] bizony csak szegény rongyos tótok és zsidók voltak [...] Egyedüli reményem a két hatfontos volt, mely véletlenül egy elsőrangú gyárból került ki. Valami cseh tüzérhadnagy ügylet rájuk, a ki szót sem tudott a nyelvünkön s nagy zavarba jött volna, ha megkérdik, hogyan került közénk s miért verekszik a némettel? Hanem azért, ha parancsot kapott, lekapcsolta az ágyúit s oly gyönyörűen lőtt, hogy öröm volt nézni.”⁵⁵

Mindezekon felül Daniel Rapant szlovák és osztrák forrásokra támaszkodva részletesen beszámol a Losonc környékén működő gerillákról, kik a maguk elszigetelt

⁵³ Kerekes Zoltán: Az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc hadi zászlói. 2. rész. In HK 1972/2. 286–335.

⁵⁴ Szinnyei József: Komárom 1848–49-ben. Budapest, 1887. Közli: Kerekes 1972, i.m. 301.

⁵⁵ Villecz 1898, i.m. 33.

háborgató akcióin kívül a Beniczky rajtaütésében is aktívan részt vettek.⁵⁶ Bár Villecz emlékirataiban Herskovits százados neve alatt megemlíti 150 gerillát is, a többi magyar eredetű forrás róluk ilyen formában nem szól. Herskovits viszont a Beniczky vadászok parancsnoka volt, tehát feltehetőleg ők Rapant és Villecz titokzatos gerillacsapata. Ezt leszámítva viszont az szinte biztos, hogy a környéken operáló gerillák a császáriak losonci tevékenységéről rendre jelentést tettek a közeledő Beniczkynek, hisz helyiek lévén kiváló helyismerettel és kapcsolati hálóval rendelkeztek s már a rajtaütést megelőző hetekben aktívan háborgatták a császári katonákat és a császárpárti helyi vezetőket.

2.3. A rajtaütés

„– *Pan kapitan či strilac? – kérde anyanyelvén*

– *Strilaj, a kutya istenit – mondom.*”

Villecz szds. rögtönzött parancsa
szlovák anyanyelvű honvédjének⁵⁷

Beniczky március 22-én ért Rimaszecsre, ahol Szemere Bertalan felső-magyarországi kormánybiztostól értesült a Losonc felé kirendelt császári különítményről. Másnap továbbhaladt Rimaszombatba majd Osgyánba, ahol megpihentette katonáit. Bár Almásy és Zaitsek már 20-án tudhatott Beniczky csapatáról, Losoncon mégis sikerült őket meglepni és félrevezetni. Ebben nagy segítségére volt az időjárás, mivel mind a két napon (23-24.) sűrű havazás és köd volt. Március 24-én reggel indultak Losonc felé, de Pinc faluban (kb. 8 km Losonctól) már az az üzenet fogadta őket a környéken működő gerillák jóvoltából, hogy Losoncon megjelentek az osztrák előőrsök és a szállásoló egységek. Az Apátfalvára kiküldött huszár felderítők megerősítették, hogy a mintegy 1,5-2 kilométerre levő településen nincs császári őrzés, így a különítmény észrevétlenül megközelítheti a várost.⁵⁸ A császári seregek több hullámban vonultak Losonc felé. A kirendelt gyalogos zászlóalj (Wimpffen és Paumgarten) fele (kb. 5-600 fő) rögtön a szállást előkészítő egységek után, a Besztercebányáról induló ulánusok kicsit később, majd az összecsapást lekésve utolsó hullámban a maradék gyalogság és a röppentyű üteg.⁵⁹

⁵⁶ Rapant 1957, III/1. i.m. 453–454.

⁵⁷ Villecz 1898, i.m. 35.

⁵⁸ Steier 1924, i.m. 125–127. és 299–305.

⁵⁹ Uő. 299–305.

A városhoz vezető utak is kiemelkedően alkalmasak voltak egy rajtaütésre. Az Apátfalva felőli út egyenesen a város főutcájához kapcsolódott, ami pedig rövidesen a templom előtti főtérré vezetett. Északnyugat irányból derékszögbe ide torkollott a gácsi út, így legalább két irányból akadálymentesen fel lehetett vonultatni, majd a főtéren egyesíteni a csapatokat.

Március 24-én reggel Beniczky különítménye továbbhaladt egészen a város „*első házáig*”. Épp délre érték el a szélét s mivel egész eddig nyoma sem volt császári egységeknek, kémeket küldött ki. Kicsivel korábban érkezett meg a császári gyalogság első része és az ulánusok, így csupán a létszámot tekintve nem volt nyomasztó az osztrák erőfölény.⁶⁰ Beniczky azonban tisztában volt vele, hogy katonái nagy része ez idáig csak kilométerekről látott igazi összecsapást. Megfordult a fejében a visszavonulás, ám ezzel megkockáztatta volna, hogy a császáriak fülébe jut a jelenlétük és a nyílt mezőn rajtuk ütnek. Ebben az esetben vajmi kevés esély lett volna rendezetten visszavonultatni a különítményt.

Beniczky hezitálását Jánossy tette helyre, aki azt javasolta, szolgáltatassanak egy huszáros meglepetést az egyelőre rendezetlen „németeknek”.⁶¹ A sereget szétosztották három részre. Beniczky a huszárokat követve a 15. hzlj. három századával Apátfalva felől egyenesen tör be, Herskovits százados két századdal a várost megkerülve északnyugatról, Gács felől, az ágyúk pedig némi gyalogsággal visszamaradva követik a pozsonyiakat.⁶² A huszárok nagy hanggal berontottak az épületek közé és levágtak mindent és mindenkit, aki osztrák katonának nézett ki. A tarka ruházat, a nagy hangzavar és a vakmerőség meghozta gyümölcsét, ugyanis minden józan tiszt a látványból azt a következtetést vont le, hogy egy több huszárezred századaiból összeállított nagyobb lovas erő ütött rajta a városon. A nagy ijedtségben erre jutottak a császáriak is. A városon belül nem tudták megszervezni az ellenállást, csupán az ulánusok egy-egy szakasza rendezte sorait néhány elszigetelt rohamra. Villecz a három századával ellenállás nélkül jutott el a főtérrig, ahol a templom melletti kaszinó épületéből a Paumgarten gyalogezred katonái tüzet nyitottak rájuk és a huszárokra.⁶³ Gyalogosai egy ideig állták a tüzet és megkísérelték viszonzni. Az utóbbi hatásfokát Villecz találóan jellemzi egy katonáján keresztül: „*A jó tót fiú*

⁶⁰ Almássy beszámolója szerint fél 12-re érték be a városba. HL 1848–49 18/425a Almássy ezredes jelentése a hadsereg-főparancsnokságnak, Ludány, 1849. március 24.

⁶¹ Vö. Limpár 2000, i.m. 79.; Losonczi In *Vasárnapi Ujság*, Budapest, 1899/14. április 2. 225–226.

⁶² Villecz 1898, i.m. 34.

⁶³ Uo.

füléhez szorítja rossz kovás-puskájának agyát, égnek irányítja csövét s mialatt fejét behúzza, behúnyt szemmel nagyot ránt a ravaszon. Azután, mint aki meg van győződve, hogy most borzasztó vérontást okozott, meglegedetten néz körül. Nekem kezdett nem tetszeni a dolog, mert világos, hogyha itt állunk, az ablakból egymásután lepuskáznak s mi egy verébfiúban sem teszünk kárt.”⁶⁴ A félelmet nem ismerő szlovák ifjak és a kaszinó ablakaiban megbújt osztrák sorgyalogság tűzpárbajának a cseh tüzértiszt vetett véget, aki nyugodalmasan felvonult a főtéren levő gyalogosok mellé, kartáccsal megtöltötte ágyúit majd az egészet a kaszinó ablakainak eresztette. *„Az ablakok csörömpölve hullottak az utzára s az ellenség hanyatt-homlok takarodott el az ablakból.”* - írja Villecz.⁶⁵ A Gács felőli utcában a kezdetben huszárok által szétkergetett ulánus szakasz sorait Schreiter főhadnagy rendezte és főtéren álló gyalogság és ágyúk irányába rohamot intézett. Ismét Villecz szavait idézve érthetjük meg igazán egy ilyen jelenség súlyát: *„Elhűlve látom a félelmes lándzsaerdőt, a mint szép, szabályos vonalban fordul a térre,... Néhány másodperc és le vagyunk gázolva.”* A magyar egységek szerencséjére a tüzerek most sem tétlenkedtek s időben újratöltötték az ágyúkat. A kartács közvetlen közelségre érte az ulánusokat, kik közül heten elestek Schreiterrel együtt, a lovak pedig annyira megzavarodtak, hogy a visszavonulás is gondot okozott a megülőiknek. Villecz századainak szuronyrohama tett pontot az utcai harc végére. *„Erre tótjaim is bátorságra kapnak s hangos <hajrá !> kiáltással szuronyt szegezve rohannak a dzsidások után.”*⁶⁶

A városon kívül a császáriak még megpróbálták utoljára megszervezni az ellencsapást, de Báthory István, a 15. zászlóalj főhadnagya a két ágyú, némi gyalogság és huszárok támogatásával ezt teljesen felszámolta. Az összecsapást a Losonctól nem messze Balassagyarmat irányában felállított császári röppentyűűteg a harcban nem vett részt. Csendben visszavonult, így nem lett Beniczkyék zsákmánya.⁶⁷

⁶⁴ Uő. 35.

⁶⁵ Uo.

⁶⁶ Villecz 1898, i.m. 36.

⁶⁷ Uő. 37. ; Limpár 2000, i.m. 80.

2.4. Császári jelentések és következmények

Beniczky visszaemlékezése alapján a császáriak veszteségei:⁶⁸

- 11 foglyul ejtett cs. kir. tiszt, kik közül a legfontosabbak: Eduard Inkey őrnagy, Schuster lovaskapitány (Civalart-ulánusok), Schuman főhadnagy ezred auditor, Zuccato fhdgy⁶⁹
- foglyul ejtett és elesett gyalogsági tisztek mind a Wimpffen, mind a Paumgarten ezredből
- 36 ulánus és 57 ló (szolgálati és tiszti lovak egyaránt)
- elesett és foglyul ejtetett 190 Wimpffen- és 51 Paumgarten-gyalogos
- a gyalogság ezredpénztára⁷⁰
- ulánus vezérek teljes felszerelése és az ulánusok zászlaja

Az ezredtörténetek jelentései a veszteségekről:⁷¹

- elesett és megsebesült 151 fő
- fogságba esett hét tiszt, 170 gyalogos és 36 ulánus
- a felszerelésre, ezredpénztárra és a zászlóra vonatkozólag megegyezik Beniczky jelentésével

Az előzőleg taglalt eredményeken felül az sem elhanyagolható, hogy a császári gyalogság az ezredpénztárán és zászlaján kívül tetemes harci felszerelést is maga mögött hagyott, ami meglehetősen jól jött a rendes puskát és nadrágot még nem látott magyar egységeknek. Vilecz szlovák százada is azonnal lecserélték elavult holmijukat: „... *már ideje volt, hogy utána nézzek embereimnek. A legénység azonban nem volt sehol, ki osztrák egyenruhát, puskát próbált, ki nekiesett az ellenség ebédjének s dőzsölve ünnepelte az első győzelmet. [...] A főtéren... gyülekezni kezdett seregünk. A tót fiúk*

⁶⁸ Az összehasonlítások során a legpontosabbnak bizonyult. Német nyelvű tisztázatot közli Steier, 1924 i.m. 299–305.

⁶⁹ Inkeyt Kossuth Miskolcra rendelte, hogy Nagykállóban egyből törvényszék elé állítsák. KLÖM XIV. 449. Tiszafüred–Debrecen, 1849 március 29. Kossuth levélváltása a Honvédelmi Bizottmánnyal a foglyokkal való szigorúbb bánásmódról; 456. Tiszafüred, 1849 március 30. Kossuth utasítása a tiszafüredi térparancsnokságnak, a losonci útközet foglyaival kapcsolatban. A császári tiszti veszteségekről l. még: Wellenborn 1897, i.m. 354.

⁷⁰ Visszaemlékezéseiben pontos összeget nem ír, a források 20 és 27 ezer pfrt. közé teszik.

⁷¹ Wellenborn 1897, i.m. 359; Mandel 1892, i.m. 243–245.

kicserélték rossz kovás- puskáikat és czünderes-puskákkal, borjával és löszertáskával jelentek meg. Sokan a Wimpffen- és Paumgarten-ezredek egyenruháiban. Zupán, a híres lövő, ulánus-egyenruhát öltött.”⁷² Maga a százados is igyekezett a legtöbbet kihozni a győzelemből: „... Én magam is bementem legényemmel az első házba [...] Legényem átvette a [...] grófnak [Almásynak – a szerző] kocsiját, két gyönyörű angol lovával, belehányta a tisztí podgyászt a kocsiba s a nagy hadi zsákmánnyal vígan kihajtott az utcára. A tizenhatmarkos szürkét azonban nyomban felnyergeltettem s hadi érdemeim jutalmául azon módon kineveztem magamat lovasított századossá. Ezentúl az egész hadjáratot lovon küzdöttem végig.”⁷³

Szemere Bertalan jelentése szerint Beniczky csapatából is elesett néhány honvéd, amelyről ő maga viszont semmit sem ír.⁷⁴ Villecz emlékirataiban is említést tesz a jelentésről és meghagyja: „Maglehet, én egyet sem láttam.”⁷⁵ A Nógrád Megyei Honvédegylet 1897. évi adatai szerint a következő honvédek estek el a rajtaütés során: Vidéki József főhadnagy, Debrődi János huszárörrmester, Zámpori József tizedes és Zámpori Pál honvéd.⁷⁶

Almásy ezredes a megmaradt csapataival Balassagyarmatra vonult és itt várta meg az újabb parancsot. Jelentéseiben több ezres (6000 fölötti) hadseregről írt, amiből Windisch-Grätz arra következtetett, hogy a magyarok északon kerülve az ostrom alatt tartott Komáromot akarják felmenteni. Ramberg altábornagyot hadosztályával Vácról Balassagyarmatra küldte, hogy egyesüljön Almásy megmaradt egységeivel. Csorich hadosztályát Ramberg helyére Vácra rendelte, Lobkowitz és Liechtenstein hadosztályai, valamint Bellegarde különítménye pedig Gödöllőnél egyesült. Ramberg még március 27-én biztosra veszi, hogy a „Beniczky-hadtest” Rimaszombatnál állomásozik és célja Komárom. Egy merész haditervet eszelt ki, mely értelmében az északra, Zólyom felé vonuló Csorich hadosztállyal két oldalról támadná meg Rimaszombatot, biztosítva ezzel az északi megyéket. Windisch-Grätz Ramberg eme tervezetét elutasította s egységeivel Csorich parancsnoksága alá helyezte, de egy portyázó különítmény Losoncra küldését engedélyezte.⁷⁷ Csorich 28-án már egy egyesített 15 000 fős Guyon-Beniczky hadtestről

⁷² Villecz 1898, i.m. 36–37.

⁷³ Uo.

⁷⁴ Balogh Zoltán: „Ismét egy diadalt nyertünk” – A losonci csata In *Gömörország* 2002/1. 18–20.

⁷⁵ Villecz 1898, i.m. 38.

⁷⁶ Balogh 2002, i.m. 18–20.

⁷⁷ Bánlaky 1897, i.m. II. 30-31.

ad jelentést, kik szerinte Losonc környékén állomásoznak.⁷⁸ A fantomhad ellenében végzett felesleges csapatmozgások később nagyban hozzájárultak a tavaszi hadjárat kezdeti sikereihez.⁷⁹

⁷⁸ Bánlaky 1897, i.m. II. 32.

⁷⁹ Bona Gábor: A tavaszi hadjárat (1849. március–május) In Bona Gábor (szerk.): *A szabadságharc katonai története*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 1998. 208–209.

3. Beniczky a poltron⁸⁰

„Losonczer, hol a vak szerentse működött megditsérttettem;
it hol a sereg és én is valamit tett, Poltronságal vádoltatom.
Áldya az ég szegény hazámat!

Beniczky védirata Kossuthnak az eperjesi visszavonulásról⁸¹

Beniczky egy nap pihenő után azt az utasítást kapta a főparancsnokságtól, hogy különítményével vonuljon a Szepességbe.⁸² A császári erők árnyékában harcoló szlovák felkelő csapatok Bedřich Bloudek vezetésével hónapok óta uralták Eperjest és vidékét, a galíciai határon pedig Anton Vogel három dandárja várt a megfelelő pillanatra, amikor betörhetnek az kelet-felvidéki megyékbe. Az eperjesi események pillanatok alatt lerombolták Beniczky losonci rajtaütéssel megszerzett hírnevét: a szlovák felkelők kicsúsztak a magyar támadók kezei közül, Vogel közeledtének hírére pedig Beniczky puskalövés nélkül visszahúzódott Kassáig.

3.1. Magyar csapatok

A támadó magyar sereg magját Beniczky Losoncnál kipróbált és bizonyított, viszonylag jól felszerelt egységei adták. Soraikat gömöri önkéntesekből töltötték fel. A többiek a helyi védsereg önkéntesei voltak. Egressy Gábor borsodi alakulata alig néhány hete fogott először fegyvert életében: „1849 márcziusában ismét egy ötszáz főből álló szabadcsapatot alakíték, s Szemere Bertalan felhívására elvállaltam annak vezetését kapitányi ranggal [...] Mihelyt e csapatból kétszáz fölszerelve és fegyverezve lőn: elindultam e kétszáz gyakorlatlan emberrel Kassa és Eperjes felé...”⁸³

A védsereg intézménye épp kialakulóban volt az eperjesi rajtaütés időpontjában. Szemere Bertalan felső-magyarországi kormánybiztos gerilla-tervezete elméletben hatékony és javarészt elégséges védelmet nyújtott volna a sűrűn védtelenül hagyott

⁸⁰ Poltron = francia gyáva, szájhős

⁸¹ Steier 1924, i.m. 678–679.

⁸² Asbóth 1888, i.m. 114–118.

⁸³ Egressy Gábor naplórészletét közli: Egressy Ákos: *Emlékeim az 1848-49-dik évi szabadságharcz idejéből*. Bartalits Imre Könyvnyomdája, Budapest, 1893. 93.

felvidéki területeknek, mivel ezeket legtöbbször néhány száz főből álló császári alakulatok vagy épp szlovák felkelők tartották kézben. Az eperjesi régióban az sem volt egyértelmű, hogy az vezető réteg melyik felet preferálja. Ahogyan Villecz is beszámol róla, a nemesi csoportok inkább császárpártiak és így a mozgósítható szegényebb rétegek is nehezebben toborozhatók önkéntesnek. „... *Eperjes, mint notórius pecsovics város, igen rossz hírben állott. Azt beszélték, hogy a városi képviselőtestület segélyt szavazott meg a Szirmay-féle császári szabadcsapat részére. [...] tagadhatatlan, hogy az ember a legelőkelőbb sárosi családokban, gyakran a nők körében is, az osztrák szimpathiák spontán megnyilatkozásával találkozott.*” – írja Villecz visszaemlékezésében.⁸⁴

A támadás célja, a terület feletti ellenőrzés megszerzése mellett, a szlovák felkelő sereg teljes megsemmisítése volt, így az egy ponton koncentrált roham helyett Szemere „kombinált támadás” koncepciója szerint tervezték meg előrenyomulást.⁸⁵

A magyar támadó erők összetétele:

Beniczky Lajos őrnagy különítménye

- 3 sz. 15. zlj.
- 3 sz. Beniczky-vadász
- 1 szakasz huszár
- 2 db. 6 fontos ágyú

Összesen megközelítőleg 700 gyalogos és 32 lovas.

Felvidéki véderő csapatai

- Spányik Károly százados 300 varannói védőrrel
- Egressy Gábor százados parancsnokságával 200 borsodi védőr és 190 szabolcsi önkéntes lovas Maurer Károly kapitány alatt
- Madarassy Miklós nemzetőr őrnagy, Kassa város térparancsnoka 260 kassai védőrrel⁸⁶
- Sziklay József százados vezette gömöri önkéntesek⁸⁷

Összesen megközelítőleg 1000 gyalogos és 200 lovas.

⁸⁴ Villecz 1898, i.m. 42.

⁸⁵ Egressy 1893, i.m. 93–96.

⁸⁶ Feltehetőleg Egressyvel összhangban nyomult Eperjesre Lemes felől.

⁸⁷ Létszámukra nincs biztos forrás.

3.2. A védők

A szlovák felkelők vezérei jellemzően cseh származású tisztek voltak. Közülük Bedřich Bloudek volt az, aki a leghosszabb ideig állt a szlovák és cseh felkelők élén, valamint sikeres gerillaharcot folytatott az északkeleti területeken. A felkelőknek és vezéreiknek volt bőven idejük megismerni Eperjest és környékét, ugyanis már 1849 januárja óta errefelé tevékenykedtek. Amikor épp nem volt magyar haderő a régióban, portyáztak, városokra rontottak, amikor pedig volt, visszahúzódtak a határszélre.

A felkelők egy része (mintegy 200 fő) részt vett a téli hadjárat felvidéki császári betöréseiben (Frischeisen, Götz és Simunich), így nem először kerülnek szembe jelentősebb magyar haderővel. Beniczky is aggódva jegyezte meg Egressynek, hogy egy részük nem „gyülelész sereg”, hanem „állják az ágyútüzet”.⁸⁸

A védők összetétele Beniczky Lajos jelentése alapján:⁸⁹

- 500 fő 24. sz. Parma herceg sorgyalogság (Gustav Müller alhadnagy)
- 800-1000 felkelő (B. Bloudek)
- 55 fő császári vadász
- fél szakasz (15 fő) svalizsér

3.3. A támadás

Beniczky március 28-án indult útra teljesíteni a frissen kézhez kapott feladatát. A Bloudek vezette szlovák felkelő sereg még márciusban csapott le a védtelenül hagyott Kassa környéki vidékre és a városra magára, majd 12-én áttette működési központját Eperjesre, némileg közelebb a Galíciában állomásozó, Felső-Magyarországra betörni készülő Vogel hadtesthez. Beniczky különítménye április 1-én érkezett meg Iglóra. Az innen mintegy 10 km-re levő Lőcsén állomásozó szlovák előőrsök visszavonultak Eperjesre, így Bloudeknek már ekkor viszonylag pontos ismeretei lehettek Beniczky csapatairól. Így a losonci parádés rajtaütés megismétlése itt nem volt lehetséges.⁹⁰

⁸⁸ Steier 1924, i.m. 134.

⁸⁹ Beniczky Görgei Artúrhoz. 1849. április 8., Eperjes. A jelentést közli: Steier 1924, i.m. 672–675.

⁹⁰ Vö. Uő. 132–140.; HL 1848-49 21/317 i.m.

Beniczky a már említett négy oldalról történő lerohanás mellett tartott ki, amely időpontjának április 7. reggel 6 órát jelölte meg. Egressynek Beniczky parancsa szerint április 3-án Lemesig kellett vonulnia és ott elfoglalnia a Tárca hídjait. Itt várja majd be a 7-i támadást. A gömöri önkénteseket 6-án Gergelylakára rendelte, a varannói egységeket pedig ugyanekkorra Alsósebesre. Beniczky különítménye, mint a támadás fő ereje, Szepesváralján és Sirokán keresztül közelítette meg Eperjest 7-én reggel valamivel 7 óra előtt.⁹¹

Az terv szerint minden csapatrésznek április 7-én reggel kellett volna felvonulnia Eperjes közelébe és onnan ágyúlövés jelére megtámadni a várost. Amennyiben minden a terv szerint haladt volna, elvágták volna Bloudek visszavonulási útvonalát és feltehetőleg teljesen felmorzsolták volna a felkelő hadakat. Ám nem sikerült harapófogóba szorítani a védőket. Beniczky délelőtt fél tíz körül leadott lövésére semmi mozgolódás nem történt. Hosszas várakozás után úgy döntött, saját erejével támadja meg a védőket. Csakhogy a különítménye és a város között volt még a megáradt Tarca folyó, melynek két hídját eltorlaszolták és javarészt császári vadászok és a szlovák felkelők védték.

Beniczky a híd elfoglalására négy századot rendelt ki. Két század a 15. zászlóaljából az ún. nagyhíd (a Lőcsére vezető úton) támadására, a selmeci vadászok két százada Herskovits vezetésével pedig a kishíd elfoglalására indultak. A támadó csapatrészek óvatosan, egy sor csatárláncot képezve haladtak előre. A maradék két gyalogos század és a huszárok képezték a tartalékot, valamint a két pozsonyi ágyú a tüzérségi támogatást adta. A hidakat védők heves tüzeléssel fogadták a felvonuló magyar gyalogságot, akik időnként megtorpantak, illetve fedezékbe húzódtak a csűrök és kerítések közé. Valószínűleg valamely hasonló momentumot értermezhették a szlovák felkelők visszavonulásnak és a kishídon berendezett védelmi állásaikat feladva üldözésbe kezdtek. Ezt használta ki Beniczky és a négy támadó századod szuronyrohamra rendelte el. Az általa és Herskovits által személyesen vezetett roham mindkét hídon sikeres volt. A nagyobbikat a visszavonuló védők felégették, de a 15. zlj. katonái sikeresen átjutottak rajta. A kisebbiken és a vízen pedig átkeltek a selmeci vadászok és tartalék csapatok. Eperjes védői Gergelylak felé vonultak vissza, Beniczky késő délutánig üldözte őket. Bár a szlovák felkelők teljes felmorzsolása nem sikerült, később jelentős részük így is eldobta fegyverét és hazaindult.

⁹¹ Vö. Steier 1924, i.m. 136–138.; Villecz 1898, i.m. 39–42.; Egressy 1893, i.m. 93–98.; Rapant 1956, i.m. III/1. 453–461.

Egressy Gábor, Spányik Károly és Sziklay József csapatai csak Beniczky rohama után vonultak be Eperjesre, még az üldőzésben sem vettek részt. Spányik és Sziklay távolmaradásának oka nem ismert, Egressynek viszont naplója alapján a melléje rendelt szabolcsi önkéntes lovasokkal akadt problémája. Egyfelől nem segédkeztek neki a Bloudek előőrseivel vívott harcokban Lemesen, továbbá a támadás napján sem engedelmeskedtek neki és védték a felvonuló gyalogság oldalát.⁹²

A védők veszteségei az elővédek csatározásait nem számolva 5 halott és 11 sebesült szlovák önkéntes, néhány császári sorgyalogos, közel 180 puská és a hadifoglyok voltak. A magyar oldalon 3 halottat és 15 sérültet jelentettek, szintén nem számolva az elővédharcokkal (melyek során egyébként maga Egressy is megsérült).⁹³ A város nem maradt sokáig magyar kézen, ugyanis Vogel dandárjai megindultak Galíciából dél felé, így Beniczky jobbnak látta először a Tárca mögé, majd egészen Kassáig visszavonulni.

Szemere már kezdettől kételkedve nézte Beniczky katonai tevékenységét. A losonci rajtaütést szerencsés véletlennek titulálta (megjegyzendő időnként maga Beniczky is leveleiben) és szerinte a győzelmet a melléje kirendelt védseregnek köszönhette: „... a 318 védsereg már ott volt, anélkül nem mert volna támadni, azt rendelkezése alá bocsátottam.”⁹⁴ Az április 9-i visszavonulás is heves indulatokat váltott ki Szemeréből s jelentései nyomán Kossuth is több számonkérő levelet írt Beniczkynek.⁹⁵ A rajtaütést követően a különféle átcsoportosítások után Beniczky parancsnoksága alatt mintegy 1300 katona maradt, melyek közül 742 volt teljesen felszerelt, löni valamennyire is tudó honvéd. Visszavonulását azzal indokolta, hogy szinte kifogyott a munícióból (ágyúként 40 golyó) és a véderő gyakorlatlan egységeit sem akarta kitenni egy esetleges vesztes ütközetnek, nem beszélve a jelentős császári túlerőről. Beniczkyt visszarendelték a különítménye éléről Görgei hadtestéhez. Azon szándékáról, miszerint lemond minden címéről és tisztségéről végül letett, ugyanis Kossuth felülbíráltá kezdeti megfeddő leveleit. Beniczkyt április 21-én alezredesi rangra emelte, aki rövid kormánybiztosság után csatlakozott Görgey Ármin különítményéhez.⁹⁶

⁹² Egressy 1893, i. m. 95–96.

⁹³ Uo.; Rapant 1956, i.m. III/1. 460–461.

⁹⁴ Ráth Mór: *Szemere Bertalan levelei (1849–1862)*. Budapest, é. n. 6.

⁹⁵ Ilyen levél pl. Szemere Bertalan Egressy Gábornak írt tudósítása és parancsai (1849. április 12., Miskolc) A levelet közli Waldapfel Eszter: *A forradalom és szabadságharc levelestára*. III. kötet. OSZK–„Művelt Nép” Kiadó, Budapest, 1955. 246–247.

⁹⁶ KLÖM XV. 42. Debrecen, 1849 április 21. Kossuth egyéb fontosabb intézkedései ápr. 21-éről.

Befejezés

Beniczky Lajos a magyarság történelmének egyik legfényesebb korában állt hazája szolgálatába. Bár egy-egy intézkedését, csatáját, nyilatkozatát elszigetelten elemezve nem mindig tekinthető a korabeli magyar nemzet nagy hadfiának, tevékenysége summáját szemlélve kiderül, több szerepben is kimagaslót alkotott. Mindenekelőtt a kormánybiztos Beniczky elsimította az 1848-as bányavidéki munkáslázadásokat, Géczyvel helyrehozták a bányatermelést és megszervezték a felső-magyarországi megyék nemzetőrségét, valamint honvéd zászlóaljait. Szintén kormánybiztosi tisztségében, bár itt már szükséges volt az őrnagy, majd később alezredes Beniczkyre is, aki páratlan sikerrel tartotta kordában a reá bízott megyék nemzetiségeit, pedig a szlovák vezérek (Hurban, Štúr, Bloudek stb.) nem kis erőfeszítéseket tettek egy felső-magyarországi „Jellasics had” felállítására. Felvidéki származású, szlovákok nyelvén jól beszélő, őket ismerő vezetőként minimális erőszakra volt szüksége a béke és a termelés megtartásához. Nem utolsó sorban a katona Beniczky Felső-Magyarország szinte minden ütközetében kivette részét; ha személyesen nem is, hát a bányavidék csapatai révén. Az itt toborzott honvédzászlóaljak, vadászszázadok és ütegek hellyel-közzel bár, de állták a sarat. Ott voltak Hurban, Simunich, Frischeisen és Götz északi betöréseinél, Görgei felvidéki hadjáratában, a Kassáért és Eperjesért vívott küzdelmekben, valamint az orosz intervenció után is aktív gerillaharcot folytattak a cári seregek ellen.

A losonci rajtaütés nemcsak a kortársak szemével, hanem a mából elemezve is kimagasló haditett volt. Az összességében majdnem kétszeres túlerőben lévő, seregeinél messzemenően jobban felszerelt és tapasztaltabb császári erőket minimális veszteséggel kergette ki a városból, hatalmas zsákmányt és erkölcsi támogatást nyújtva a téli hadjárat során lerongyozódott magyar szabadságharcnak. Ezen felül egy időre biztosította a tavaszi hadjárat északi szárnyát és Almásy császári ezredes hathatós segítségével elhitette az osztrák vezérkarral, hogy Losonc és Rimaszombat vidékén egy a ténylegesnél jóval nagyobb sereg működik.

Bár a felületesebb jelentések és a közvetlen nem résztvevők visszaemlékezései hatalmas győzelemről és példátlan hadi tettekről értekeznek – ami szükséges is volt az ország moráljának fenntartásához – a helyzet korántsem volt ennyire egyértelmű. Ha megnézzük a harcban ténylegesen részt vevők létszámát, a gyalogság száma

hozzávetőlegesen megegyezett, a császári lovasság bő kétszerese volt a magyarnak, ellenben Beniczkynek volt két ágyúja. Ha figyelembe vesszük az időjárási körülményeket – sűrű havazás, köd – az ágyúk vajmi keveset értek volna, másfelől a város szűk utcáin az ulánusok hosszú lándzsái szintúgy inkább hátrányt, mint előnyt jelentettek. Ezen előnyök és hátrányok kedvező alakítása volt a rajtaütés kulcsa. Beniczky és Jánossy bevitték az összecsapást a városba, ahol az ulánusok meglehetősen bajban voltak, az ágyúk viszont kiválóan teljesítettek – kartácstüzük az épületek között végzetesnek bizonyult. Nyílt terepen aligha vehették volna fel érdemben a harcot.

A losonci eseményeket követő tevékenységének már kevésbé egyértelmű a visszhangja. Az eperjesi visszavonulását követően, melyet Kossuth és az OHB is erélyesen bíralt, egy ideig szinte árulóként tartották számon. Ehhez nagyban hozzájárult az is, hogy Szemere Bertalan igyekezett a frissen alakított védsereget minél jobb színben feltüntetni és hadi érdemeiket felnagyítani. Szemere az Eperjes környéki szlovák felkelők és császári csapatok elleni harc kulcsát bennük látta, így a rajtaütés idején javarészt Egressy Gáborral és a helyi kormánybiztossal, Luzsánszky Pállal kommunikált. Bár a védsereg nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket, az intézményén belül jött létre pl. a Cornidesz Lajos őrnagy által szervezett szepesi vadászászlóalj, a szabadságharc egyik legkiválóbb szabadcsapata. Beniczky különítménye és a védsereg önkéntesei egyesülve is csupán arra voltak elegendőek, hogy Vogelt eltántorítsák a támadástól; feltartóztatni vajmi kevés esélyük lett volna. A galíciai császári erők betörésére és az orosz fenyegetésre válaszul megkezdődött egy felső-magyarországi hadtest felállítása, mely magába olvasztotta az önkéntesek nagy részét. Beniczky a szabadságharc végéig aktív maradt mind katonailag, mind politikailag: közvetített Görgei és Kossuth között, szolgált Görgey Artúr mellett és Dembinski alatt, valamint békekövet volt a cári táborban. Tíz év osztrák fogság után 1868-ban feltehetőleg politikai gyilkosság áldozata lett.

A dolgozatban előforduló településnevek jegyzéke

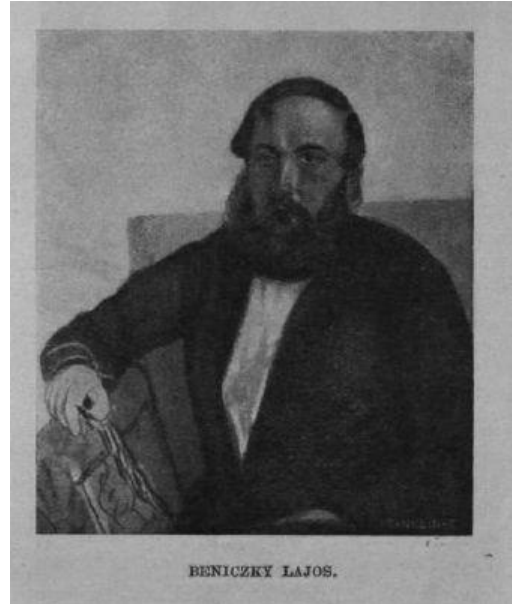
MAGYAR	SZLOVÁK
Alsósebes	Nižná Šebastová
Apátfalva	Opatová
Balassagyarmat	Balážske Ďarmoty
Berezó	Brezová
Besztercebánya	Banská Bystrica
Budatín	Budatin
Chrudim	Chrudim
Csaca	Čadca
Eperjes	Prešov
Gács	Halič
Gergelylaka	Gregorovce
Kassa	Košice
Kiszucaújhely	Kisucké Nové Mesto
Komárom	Komárno
Kosztolány	Velké Kostolany
Lemes	Lemešany
Léva	Levice
Lipótvár	Leopoldov
Losonc	Lučenec
Miava	Myjava
Nagyszombat	Trnava
Ótura	Stará Turá
Osgyán	Ožďany
Pinc	Pinc
Pozsony	Bratislava/Prešporok
Predmér	Predmier
Rajec	Rajec
Rimaszécs	Rimavská Seč
Rimaszombat	Rimavská Sobota
Siroka	Široké
Sztrecsnó	Strečno
Tárca (folyó)	Torysa
Teschen	Tešín
Trencsén	Trenčín
Turcsek	Turček
Turócszentmárton	(Turčiansky) Svätý Martin
Zólyom	Zvolen
Zsolna	Žilina

Mellékletek

1. Beniczky-portrék

A) Beniczky Lajos (1868)

B) Beniczky Lajos (1849?)

Források:

- A) Jókai Mór: *Az új földesúr*. Magyar Elektronikus Könyvtár, 2004. Letöltve 2014. március 16. [<http://mek.oszk.hu/05600/05695/html/jokaiujfoldesur0020.html>]
- B) Egy negyvennyolcas honvédtiszt rajzai. In Vasárnapi Ujság 1907/11. Március 17. 217.

2. A kiállítandó 15–31. honvéd zászlóaljok kiegészítési körzete

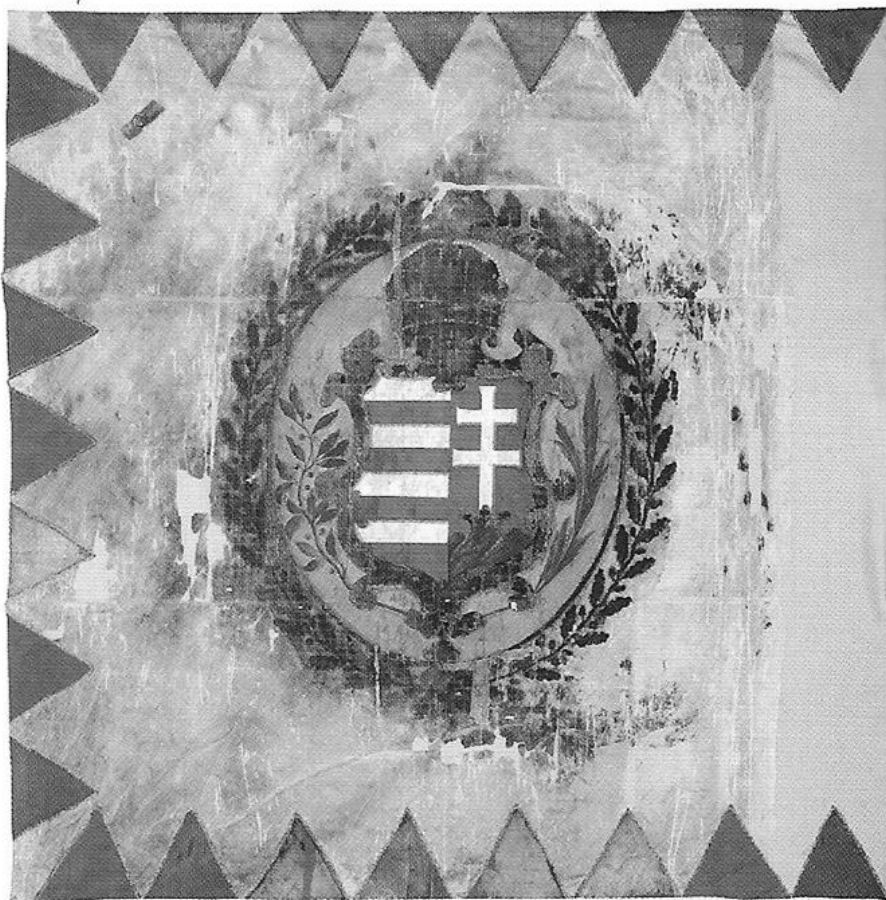
Forrás: Hermann Róbert (szerk.): 1848-1849. A forradalom és szabadságharc képes története. TKK, Budapest, 2009. 162.

Megyék és szabad királyi városok, mellyek az újoncz-állításához hozzá járulnak	A kiállítandó újonczok arányla- gos kivetése	Ezen újonczok beavatandók következő		A már beavatottak gyűlhelye leszen	Honvéd zászlóalj száma
		fő	flók		
		hadfogadó kormányznál			
Pozsony megye	539	Pozsony	Trencsin	Pozsony	15-ik
Trencsin „	734				
Szentgyörgy városa	14				
Bázings „	20				
Modor „	24				
Nagyszombat „	29				
Pozsony „	126				
Trencsin „	14				
Összesen	1500				
Nyitra megye	1235	Komárom	Nyitra	Erekeujvár	16-ik
Turóc „	140				
Szokolca városa	25				
Összesen	1400				
Arva megye	309	Komárom	Szent-Miklós	Radván és Léva	17-ik
Lipto „	283				
Bars „	428				
Zolyom „	285				
Libethánya városa	7				
Zolyom „	7				
Kerpona „	13				
Brezno „	15				
Ujhánya „	12				
Kormóc „	21				
Besztercebánya	20				
Összesen	1400				
Komárom megye	303	Zolyom	Belessa-Gyermat	Komáromi vár és Vác	18-ik
Esztergom „	123				
Nógrád „	557				
Hont „	21				
Esztergom városa	33				
Bakabánya „	11				
Selmecz „	73				
Bélabánya „	7				
Komárom „	75				
Összesen	1400				
Gömör megye	650	Kassa	Rosnyo	Lőcse	19-ik
Szepes „	571				
16 Szepes városok	138				
Lőcse városa	23				
Késmárk „	18				
Összesen	1400				
Sáros megye	700	Eperjes	Kassa	Kassa	20-ik
Abauj „	600				
Torna „	89				
Nártfa városa	19				
Szeben „	11				
Eperjes „	32				
Kassa „	49				
Összesen	1500				

Pest, september 27-én 1848.

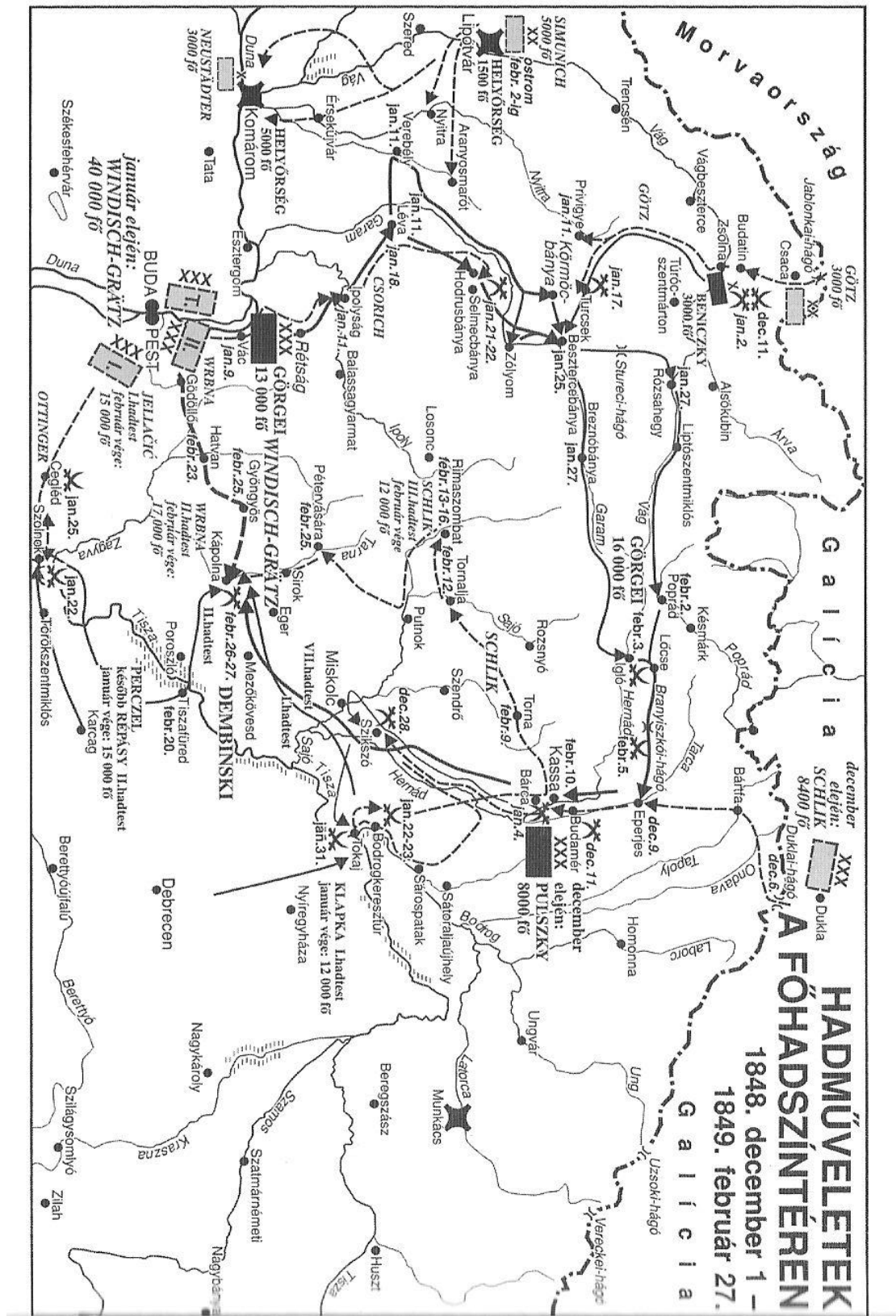
3. A 15. honvéd zászlóalj módosított zászlaja

Forrás: Cs. Kottra Györgyi: *Magyar zászlók a honfoglalástól napjainkig*. Kossuth–HIM, Budapest, 2011. 114.

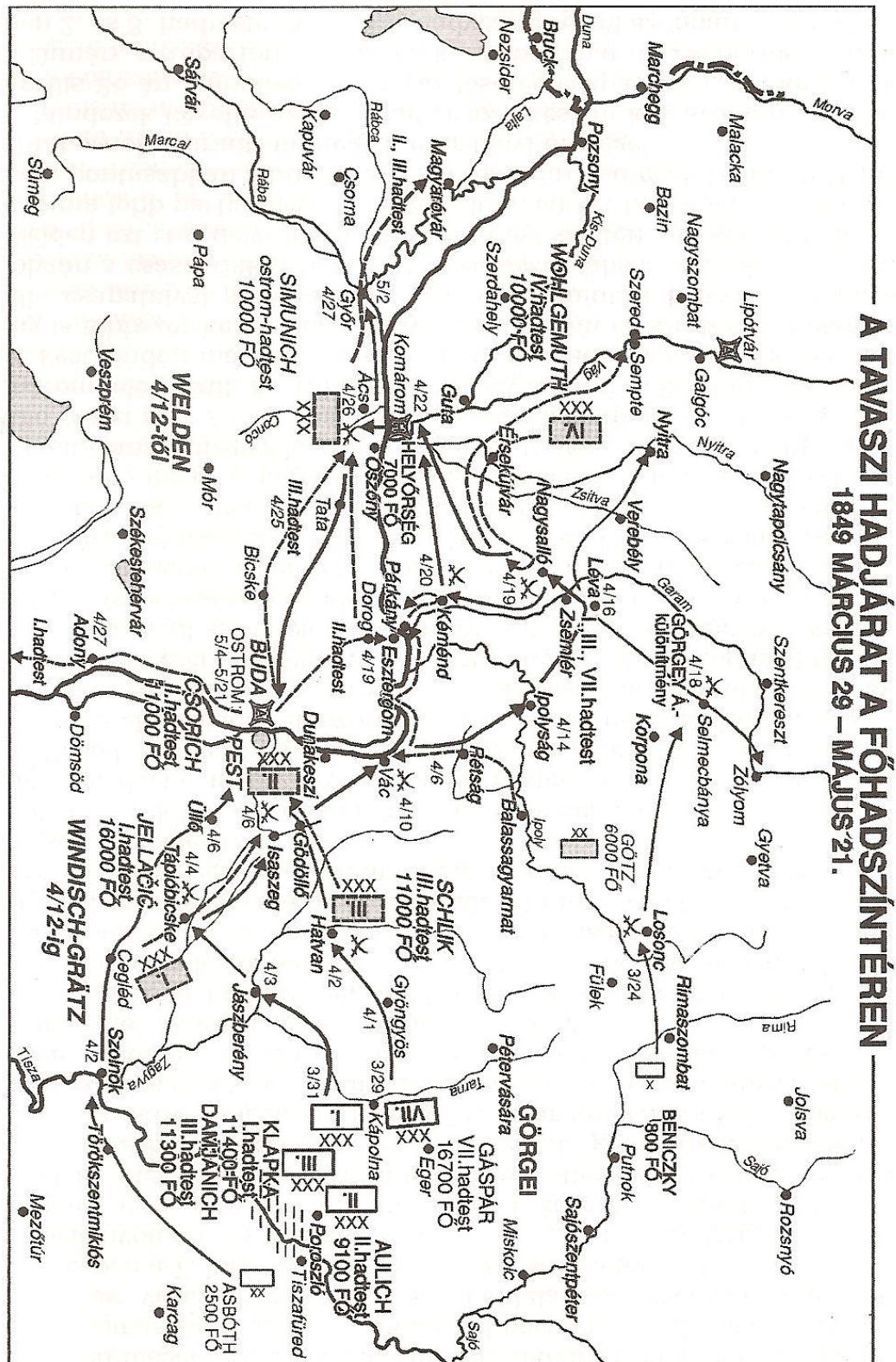

4. Hadműveletek a főhadszíntéren 1848. december 1– 1849. február 27.

Forrás: Hermann 2009, i.m. 276.

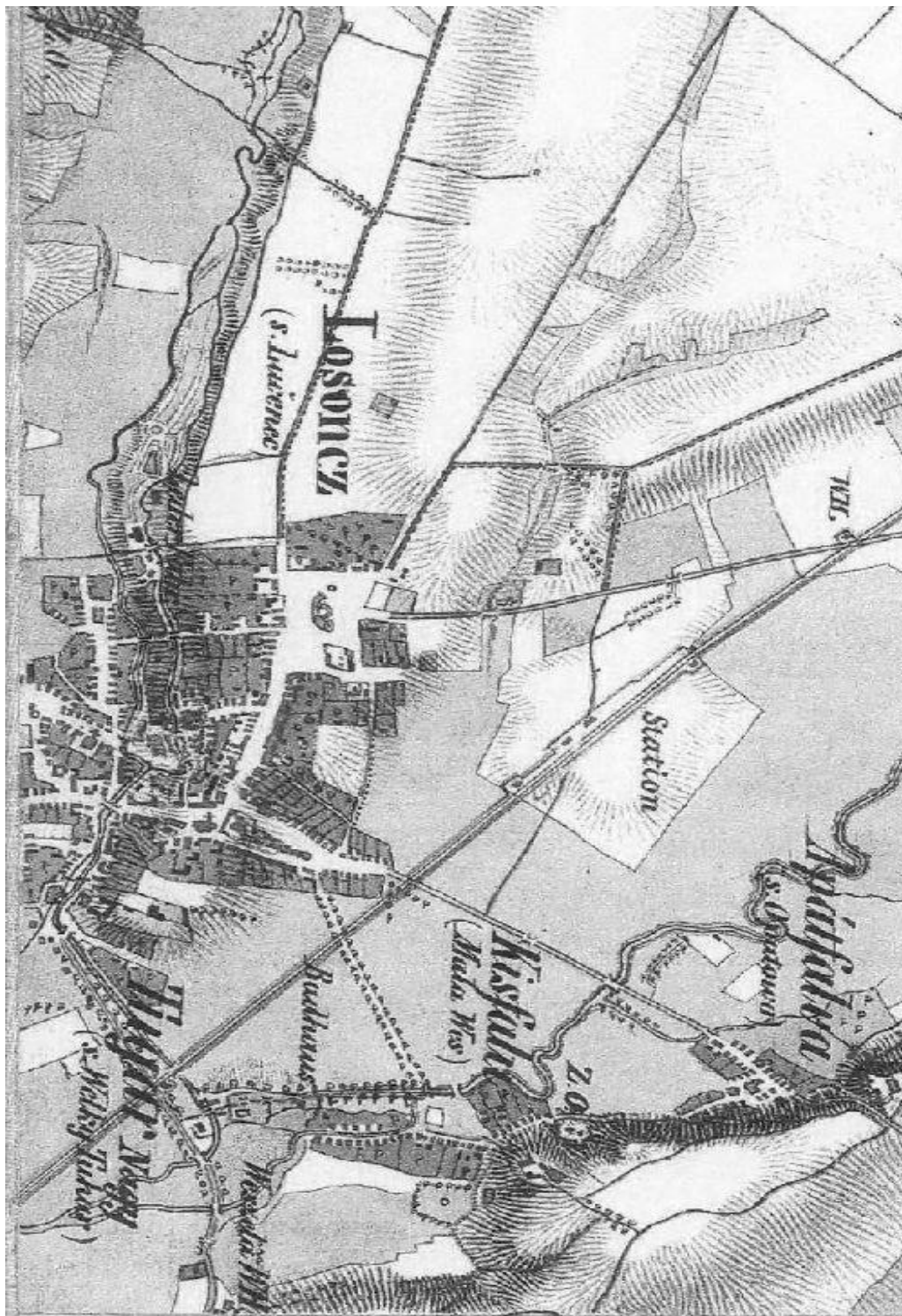

Forrás: Hermann 2009, i.m. 311.

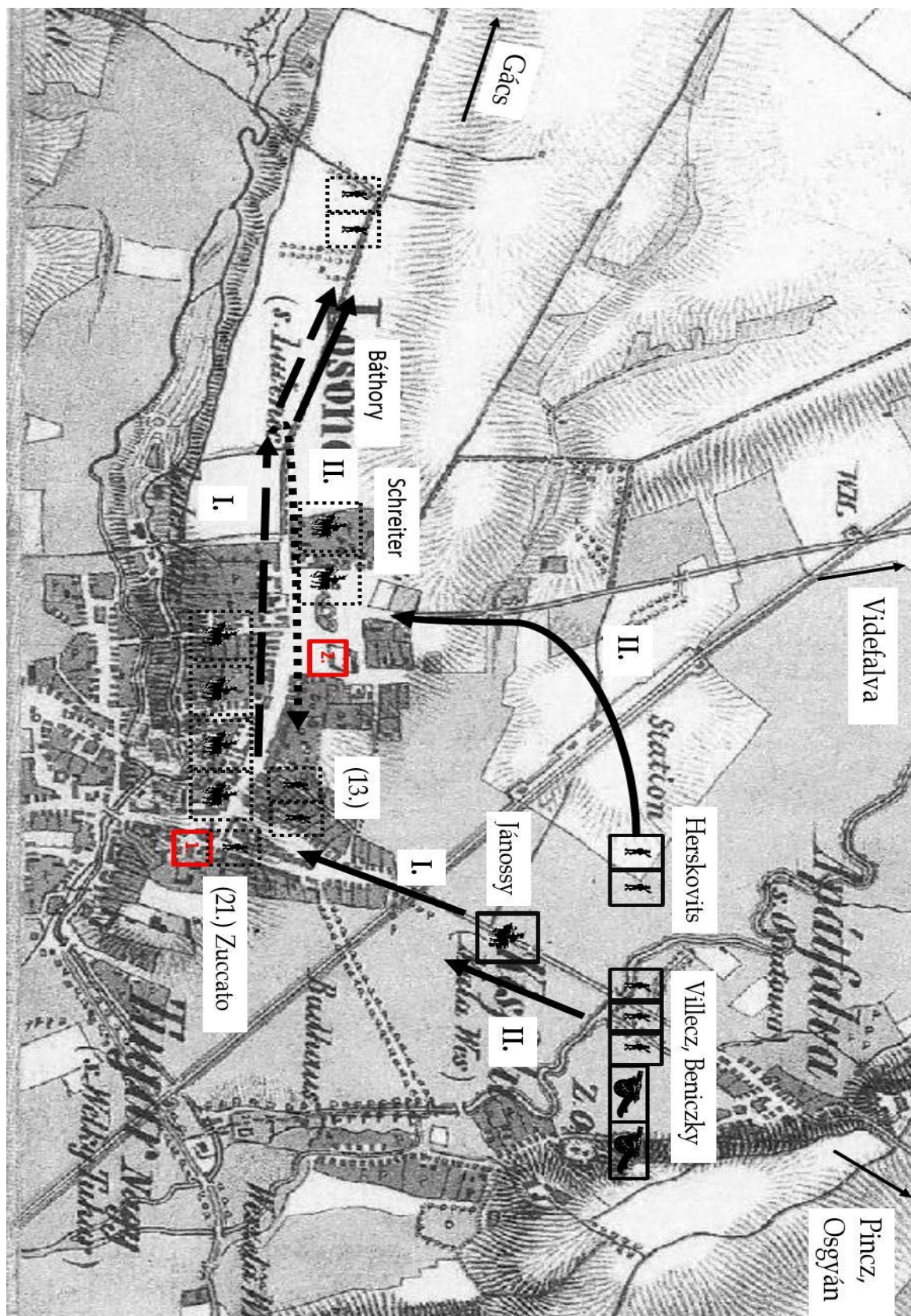

6. Losonc térképe a Második Katonai Felmérés alapján

Forrás: *A második katonai felmérés térképszelvényei: a Magyar Királyság és a Temesi Bánság* CD-ROM, Arcanum. XXXIV. col. 42. sect. (1847)

7. A losonci rajtaütés vázlatja (a 6. sz. melléklet térképére vetítve)

Jelmagyarázat (7. sz. melléklethez):

gyalogos század (- magyar – császári)

lovas szakasz (- magyar – császári)

ágyú

Jánossy

a csapat parancsnoka

1.

a város főtere a kaszinó és templom épületével

2.

a város piactere a posta épületével és a gácsi utca

I.

a magyar roham és a császári visszavonulás első hulláma

II.

a magyar roham második hulláma és császári lovas ellentámadás

a magyar egységek támadási útja

a császáriak visszavonulása

a császáriak ellentámadása

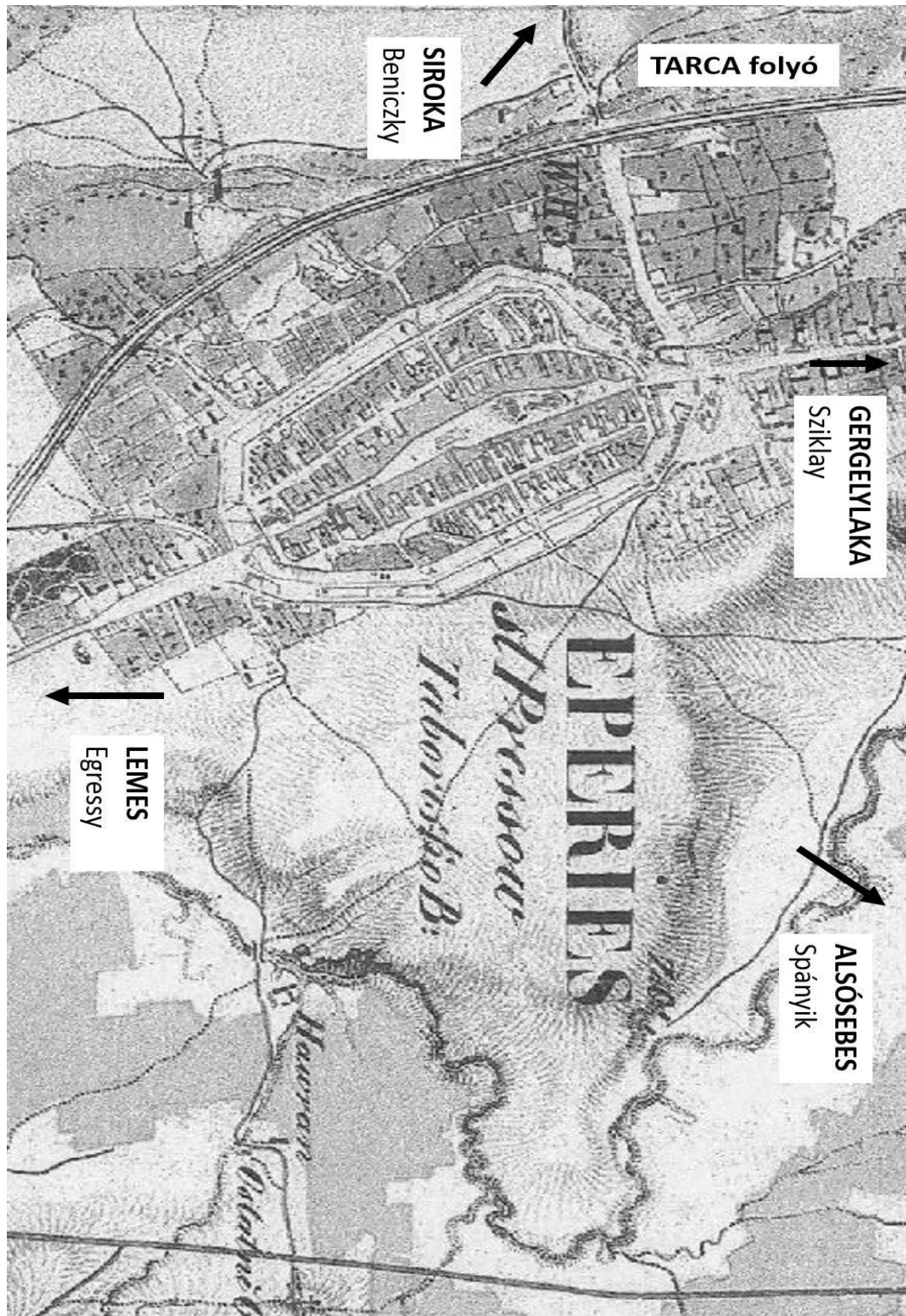
(13.)

császári gyalogság ezredszáma

8. Eperjes térképe a Második Katonai Felmérés alapján*

Forrás: *A második katonai felmérés térképszelvényei: a Magyar Királyság és a Temesi Bánság* CD-ROM, Arcanum. XXXIV. col. 42. sect. (1847)

*A magyar csapatok támadási irányának jelölésével

Levéltári rövidítés

HL 1848–49 Hadtörténelmi Levéltár: Az 1848-1849. évi forradalom és szabadságharc iratai

Irodalomjegyzék

Asbóth, Lajos. *Asbóth Lajos emlékiratai az 1848-iki és 1849-iki magyarországi hadjáratból*. Budapest: Heckenast Gusztáv, 1862.

Balogh, Zoltán. „„Ismét egy diadalt nyertünk” – A losonci csata.” *Gömörország*, 2002/1.: 18-20.

Bánlaky, József. *Magyarország 1848/49. évi függetlenségi harczának katonai története I-III*. Budapest: Márkus Samu Könyvnyomda, 1897.

Bona, Gábor. „A tavaszi hadjárat (1849. március–május).” In *A szabadságharc katonai története*, szerző: Gábor (szerk.) Bona, 159–198. Budapest: Zrínyi Kiadó, 1998.

—. *Tábornokok és törzstisztek az 1848/49. évi szabadságharcban*. Budapest: Heraldika Kiadó, 2000.

Die Reiter-Regimenter der k. k. österreichischen Armee. III. Band. Die Uhlanen. Wien: F. B. Geitler's Verlagsbuchhandlung, 1863.

Egressy, Ákos. *Emlékeim az 1848-49-dik évi szabadságharcz idejéből*. Budapest: Bartalits Imre könyvnyomdája, 1893.

Görföl, Jenő–Limpár, Péter. *"Pacsirtaszót hallok megint". Csata a Felföldön, emlékhelyek és honvédsírok a nyelvhatáron túl*. Mosonmagyaróvár: BmegB Lap és Könyvkiadó, 2000.

Görgey, Artúr. *Életem és működésem Magyarországon 1848-ban és 1849-ben. I-II*. Budapest: Európa Könyvkiadó, 1988.

Görgey, István id. *1848 és 1849-ből: Élmények és benyomások I-II*. Franklin-társulat: Budapest, 1888.

- Hermann, Róbert. „A kormánybiztosi rendszer 1848-1849-ben.” *Hadtörténeti Közlemények (HK)*, 1.: 28-76.
- Hödl, Rudolf v. *Geschichte des k.u.k. Infanterieregiments Nr. 21. Auf immerwährende Zeiten*. . Temesvár: Gideon Freiherr von Loudon, 1906.
- Kerekes, Zoltán. „Az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc hadi zászlói. 2. rész.” *Hadtörténeti Közlemények*, 1972/2.: 286–335.
- Kossuth Lajos összes munkái CD-ROM. Arcanum, Budapest, dátum nélk.
- Mandel, Friedrich. *Geschichte des K.u.K. infanterie-regiments Guidobald graf von Starhemberg nr. 13*. Krakau. Selbstverlag des Regiments, 1892.
- Militär-Schematismus des österreichischen Kaiserthumes*. Wien: Aus der k.k. Hof- und Staats–Aerarial–Druckerei, 1848.
- Rapant, Daniel. *Slovenské povstanie roku 1848-49. Dejiny a dokumenty. I-V*. Bratislava: Slovenská Akadémia Vied, 1937-1972.
- Ráth, Mór. *Szemere Bertalan levelei (1849–1862)*. Budapest: Ráth Mór, dátum nélk.
- Steier, Lajos. *Beniczky Lajos bányavidéki kormánybiztos és honvédezredes visszaemlékezései és jelentései*. Budapest: Magyar Történelmi Társulat, 1924.
- Szőcs, Sebestyén. *A kormánybiztosi intézmény kialakulása 1848-ban*. Budapest: Akadémia Kiadó, 1972.
- Vasárnapi Ujság*. „Losoncz.” 1899/14.. Április 2.: 225–226.
- Villecz, János. *Egy sárosvármegyei honvéd naplója. Villecz Boldizsár 1848/9-i honvédszázados elbeszélései után*. Eperjes: Kosch Árpád Könyvnyomtató-intézet, 1898.
- Waldapfel, Eszter. *A forradalom és szabadságharc levelestára. II. kötet*. Budapest: OSZK-Közoktatásügyi Kiadóvállalat, 1952.
- . *A forradalom és szabadságharc levelestára. III. kötet*. Budapest: OSZK–„Művelt Nép” Tudományos és Ismereterjesztő Kiadó, 1955.
- Waquant, Anatole v. *Die ungarische Donau-Armee 1848/49*. Breslau: Schlesische Buchdruckerei, Kunst- u. Verlags-Anstalt v. S. Schottlaender., 1900.

Wellenborn, Carl Fischer v. *Graf Civalart-Uhlanen in den Jahren 1848 und 1849.* Ein
Beitrag zur Geschichte des k. u. k. Uhlanen-Regimentes Erzherzog Otto Nr. 1. .
Wien: Verlag von L. W. Seidel & Sohn, k. u. k. Hof-Buchhändler, 1897.